

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת שופטים

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת שופטים

מפתח העניינים

שופטים ושוטרים תתן לך - האדם הוא שופט ושוטר לעצמו / על ידי יראת שמים אדם יכול להיות שופט צדק / אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלוא נימה / אל לו לאדם להתירא ולהתפחד מהיצר הרע / דברי הכהן משוח המלחמה אל העם / יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום / בעידנא דיצר הרע לית דמדכר ליצר הטוב / לפעמים היצר מוגיע במסווה של עשיית מצוה / לעולם יקדים אדם תפילה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין שדרת שמעיה ואבטליון לנשיא ואב"ד..... טז
ב. בענין מלך לא ירבה לו נשים..... כ
ג. בענין חיוב מלך בכתיבת ספר תורה..... כא
א. בענין וכתב לו את משנה התורה הזאת..... כא
ב. בענין מהו ספר "משנה תורה" שהמלך מצווה לכתוב לו..... כה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
	תנצב"ה	

שופטים ושוטרים תתן לך - האדם הוא שופט ושטר לעצמו

בעזרת ה' יתברך, נראה לעיין בכמה ענינים שבפרשה, פרשת שופטים, ובענינא דיומא.

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שוחד, כי השוחד יעוור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים וכו'.

רש"י מביא את דרשת רבותינו שביארו מה ההבדל בין השופטים לשוטרים, שופטים - אלו הם הדיינים הפוסקים את הדין, והשוטרים הם הרודים את העם אחר מצוותן של השופטים, מכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט. לכן התרגום מתרגם 'שוטרים' - 'פורענין', מלשון פורענות, כי זהו תפקידו של השטר, להפרע ממנו שלא מקיים את מצות השופט.

הרבה חושבים, נכון, יש כאן מצוה חשובה בתורה של 'שופטים ושוטרים תתן לך', אבל אני לא שופט ולא שטר, ומה שייכת המצוה הזו אלי?! אין לי שייכות למצוה הזו. אבל רבותינו בעלי המוסר האירו לנו את עינינו ואמרו, שנכון שיש כאן מצוה על הכלל למנות שופטים ולמנות שוטרים, אבל יש כאן תוספת של מילה אחת שיש בה הרבה משמעות לגבינו. כתוב בלשון הפסוק 'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך'. דיינו, גם אתה צריך לשים לך שופט ושטר. את מי תשים? את עצמך. עליך להיות שופט בעצמך, ועליך להיות שטר לעצמך.

מובא בשם הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל שהיה אומר, אם אדם פעם יתבונן וישים לב, ימצא שהרבה פעמים במשך היום הוא שופט לעצמו. במשך שעות היום מזדמנים לאדם הרבה ספיקות, הן ספיקות בהלכה אם לעשות כך או כך, והן ספיקות בהנהגה איך להתנהג עם הזולת, והאדם צריך להכריע בספיקות האלו מיד, ולפסוק את הדין ואת ההנהגה. ואחרי שהוא מחליט את צורת ההנהגה, הוא גם מבצע מיד את ההחלטה, וכאן הוא כבר נהיה שטר, המוציא את הדין אל הפועל.

ובאמת אם כל אדם יתבונן, יראה איך שכמעט ואין שעה קלה שבה הוא לא מקבל את השררה הזו של שופט ושל שטר. וכיוון שהאדם עצמו נעשה שופט ושטר, עליו להכין את עצמו שיהיה ראוי לתפקידים האלו, ושידע איך לפסוק ואיך לבצע.

לכן ממשיך הפסוק בלשון יחיד ואומר 'לא תטה משפט', 'לא תכיר פנים' 'לא תקח שוחד'. כי אין האזהרות האלו רק אזהרות כלליות, אלא הם אזהרות לכל אחד ואחד מאתנו, שלא נטה את המשפט ולא נכיר פנים. לפעמים אדם אומר, 'הרי זה חבר וידיד שלי, עלי להתנהג איתו כך וכך'. האי זה לא הגון ולא ישר?! 'אבל זה חבר שלי'. על זה באה כאן אזהרת

התורה 'לא תכיר פנים'. כמה פעמים יש שאדם עושה דברים שלא כשורה בגלל שהוא מקבל שוחד, הוא חושב לעשות טובה לחבר שלו שלא כפי ההלכה וההנהגה הראויה כדי שיהיה 'שמור לי ואשמור לך', ועל זה בא הפסוק ואומר, 'שופטים ושוטרים תתן לך', אתה השופט ואתה השוטר שלך, 'ולא תקח שוחד'. עליך להתנהג בהתאם, עליך להשגיח ועליך לשים לב ולהזהר, לשפוט ולהכריע כפי הדין וכפי ההנהגה הראויה לאיש ישראל.

הרבה נסיונות באים לאדם בכל יום ויום. הן בממון הזולת, והן בכבוד הזולת. כל נסיון כזה מעמיד אותך למבחן. האם אתה שופט ושוטר כמו שצריך, ביושר ובתמים, או לא. ובכל אחד מהנסיונות האלו יש את החלקים האלו, של הטיית המשפט, הכרת הפנים והשוחד, ולא קל לנצח את המערכה ולפסוק כפי הדין והיושר, בנסיונות המרובים האלו.

על ידי יראת שמים אדם יכול להיות שופט צדק

איך אדם יוכל להיות ניצול מהטיית המשפט, הכרת הפנים ולקייח השוחד? אם אדם מתחמש קודם לכן בתורה וביראת שמים טהורה, הם ישמרו עליו שיבוא לפסוק את הדין בכל ענין כמו מצוות התורה, כהוגן וכיושר.

ולכן רבותינו שעמלו וטרחו ויגעו בקנייני התורה ויראת שמים, היו כמלאכים ממש בבחינות ובנסיונות האלו.

היה מעשה נורא עם המשגיח רבינו יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, שפעם בקשו ממנו לבוא ולהספיד תלמיד חכם שנפטר. בשעת מספד, הלבבות של האנשים נפתחים. זה זמן שאנשים רואים מה סוף כל אדם, וזה פותח את לבבם כדי לשמוע על ארחות הנפטר וללמוד מדרכיו.

בדרך כלל כשהיו מזמינים את המשגיח זצ"ל לבוא להספיד, הוא היה מגיע. יש בזה זיכוי הרבים גדול כמו שאמרנו, ויש בזה גם נחת רוח לנפטר, ועוד מעלות טובות. אבל באותה הפעם שבקשו ממנו, הוא סירב להגיע. ניסו עוד פעם לבקש ואמרו לו, 'בכל זאת, כבוד הרב, זו מצוה יקרה וצריכים שהמשגיח יבוא'. ואף על פי כן, המשגיח חזר ואמר להם, הפעם אני לא יכול לבוא. ולא ירדו לסוף דעתו, למה הוא לא רוצה להגיע, הרי יש בזה יקרא דחיי ויקרא דשכבי, זיכוי הרבים ומצות חסד, ובפרט שהרי תמיד המשגיח כן היה מגיע להספדים, ולמה זה עכשיו הוא מסרב.

עבר זמן זמנים טובא, והתגלה טעם המשגיח. הוא סיפר, שתקופה קצרה קודם שבאו והזמינו אותו לאותו מספד, נפטר לו עצמו נכד. 'ואם אני הייתי מגיע להספד ההוא, הייתי מספיד ובוכה', הסביר המשגיח, 'הבכי הזה לא היה בכי נקי רק לכבוד המנוח הזה שנפטר, אלא אפשר שהיה מצטרף גם בכי וכאב על הנכד שלי. ואם ההספד שלי לא יהיה נקי לכבודו של אותו נפטר, אני לא רוצה להגיע'.

מי חושב דברים כאלה, ומי משים על לבו כזה ענין, שהכל צריך להיות צח טהור ונקי בלא שום פניות ובלא שום חשבונות?! מי שיודע שהוא השופט של עצמו, מי שיודע שיש לו כל רגע את האזהרה הזו של 'לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח שוחד'. הכל צריך להיות בנקיות וביושר.

ואיך מגיעים לזה?! רק בתוספת של עוד ועוד יראת שמים. כל כמה שאדם עמל יותר בתורה ומתעסק יותר בעסק התורה ומצרף לזה לימוד של ספרי יראה ומוסר, כך הוא נהיה יותר נקי ויותר זך, ונהיה יותר קל לו לעמוד בנסיון כך שלא יסתנוור מכל פרוטה של חבירו.

אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלוא נימה

בלא עסק התורה ובלא יראת שמים, על כל פרוטה אדם יכול להלחם עם החברים שלו. הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל כותב בספרו יערות דבש ח"א (דרוש ה'), שהוא נתקל בתופעה מופלאה כמה פעמים. הגיע לבית דינו קצב עם שאלה בהלכות טריפות. היום כמעט ולא לומדים את המקצועות האלו, אבל פעם השאלות האלו היו שכיחות, וכל אשה היתה בקיאה בהלכות שינוי מראה, שאם יש איזה שינוי מראה בעור, בעצמות או בכבד, וכיוצא בזה, צריכים ללכת ולשאול. היום חוץ מלאכול לא יודעים... וגם הקצבים היו מגיעים פעמים הרבה אל הרב עם שאלות על בהמות ששחטו, אם הם כשרות או לא. הרב צריך להיות בקי גדול ולהיות זהיר, כי אם יגיד שהבהמה טריפה סתם, הוא מפסיד את הקצב בממון רב. הגויים לא היו קונים בהמות משל ישראל, ואם היו קונים היו משלמים רק שליש מחיר. ולהקל סתם ולומר 'כשר כשר', זה נורא, שהרי הוא מחטיא בזה את הרבים שיאכלו בשר טריפות ויעברו באיסור בכל כזית וכזית. לכן היו צריכים להיות הן בקיאים בהוראה והן יראי שמים, שלא יקלו או יחמירו שלא כדין.

מכל מקום, אומר רבי יהונתן אייבשיץ, כשהגיע אלינו לבית הדין הקצב עם השאלה, בדקנו את ההלכה היטב היטב, מה דעת רבותינו בעלי השלחן ערוך, עיינו בפוסקים ובנושאי כלים, בש"ך ובט"ז ושאר האחרונים, אך סוף דבר אמרתי לקצב, אין מה לעשות. הבהמה הזו טריפה. הקצב יודע שהוא מפסיד כאן סכום גדול, אבל מה הוא אומר?! 'כפרת עוונות'. נכון, הפסדתי כאן כמה אלפים, אבל זהו רצון הבורא, וה' ישלים לי אותם ממקום אחר.

עוברים כמה ימים, מספר רבי יהונתן, והנה הפלא ופלא. אותו קצב מגיע שוב לבית הדין, והפעם בדין ודברים עם חבירו בעניני ממונות. המריבה היא לא על סכום גדול של כמה אלפים כמו שהיה עם הסיפור של הבהמה, אלא על סכום פעוט. הם מגיעים לבית הדין, זה אומר את טענותיו וזה אומר את טענותיו. האחד מביא את ראיותיו והשני דוחה אותם. תוך כדי הדיון הם גם רבים זה עם זה, צועקים אחד על השני ומבזים אחד את חבירו.

לאחר שגמרו הצדדים לטעון את כל הטענות ועיינו בדין, מספר רבי יהונתן, אמרתי לאותו קצב, אתה חייב בדין. החבר שלך יצא זכאי, ועליך לשלם לו כך וכך. רק אמרתי לו כך, אומר רבי יהונתן אייבשיץ, 'ויפתח ה' את פי האתון'.. הקצב הפסיק להיות קצב והתחיל להיות בהמה... התחיל לצעוק, 'אני חייב?! מה פתאום! אני זכאי! הרב פסק כך כי הוא שונא אותי, ובטח קיבל שוחד או משהו כזה', וכך הוא זועק וצועק כל מיני ביונות וגדופים.

אומר רבי יהונתן אייבשיץ, לכאורה יש כאן פליאה. לפני כמה ימים הקצב הזה הפסיד סכום גדול כשהבהמה שלו יצאה טריפה, והוא קיבל עליו את הדין והצדיק אותו, ממש 'ידום אהרן'. ועכשיו בשביל סכום הרבה יותר קטן הוא כבר צועק ומקלל. למה זה?! איך יתכן הדבר? אין זה אלא בגלל שכאשר הבהמה שלו נטרפה, נכון שהוא הפסיד כסף, אבל לפחות אף אחד לא נהנה ממנו. כאן, וכי אני אפסיד והשני יקבל ממני? היה לא תהיה. איך יכול להיות שאני זה שאתן לו והוא ינהה ממני?! על זה הקצב התרעם.

כך זה. אנשים מוכנים לאבד ממון רב, ובלבד שאחרים לא יחנו ממנו. וזו הרגשה פסולה ואסורה שנובעת מצרות עין, ומצוה לעקור את ההרגשה הזו מן השורש. אם אדם יודע ש'אין אדם נוגע במוכן לחבירו כמלוא נימה' (יומא לה:), ו'אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה' (חולין ז:), והכל נעשה בהשגחה פרטית ומדוקדקת, הוא לא יתרגש ולא יכעס כאשר חבירו זוכה בממון ממנו או גורם לו הפסד. וכבר אמר דוד המלך (שמואל ב' טו, י) 'ה' אמר לו קלל', כי כשחברך גורם לך הפסד ממון או צער אחר הוא שליח של הקב"ה בדבר הזה, וכשאדם חי כך הוא מאושר עלי אדמות.

אדם שחי כך לעולם לא חושב כמו שהיצר מטעה את האדם לחשוב, 'פלוני עשה לי כך וכך', 'אלמוני מתכנן זומם עלי כך וכך', וכיוצא בזה. קודם כל המחשבות האלו הרבה פעמים מגיעים בגלל הגאווה של האדם שחושב שהוא כל כך חשוב שכולם חושבים רק עליו, והוא לא יודע את האמת שאף אחד בכלל לא חושב עליו ולא שם לב אליו... זו הטעיית היצר כדי ליצור קנאה, שנאה ומחלוקות. אבל אם אדם חי עם אמונה אמיתית ושלימה בהקב"ה שמה שמגיע לו הוא יקבל ולא יגרע ממנו מאומה, הוא בכלל לא מעלה על לב את זה, ומזעביר הלאה ואומר, גם אם חבר שלי עשה לי שלא כדיון, מה אכפת לי?! הקב"ה הוא זה שנטל ממני, והוא זה שישלים לי ממקום אחר.

רבינו הגדול החפץ חיים זצ"ל אמר, משל למה הדבר דומה, לאב שהגיע לבית וראה את שני הבנים שלו מתקוטטים. כשאחד רואה את הילדים שלו רבים זה עם זה, צועקים אחד על השני ומכים האחד את רעהו, הוא נהיה עצוב. חושב האבא, הרי שניהם ילדים שלי, ואת שניהם אני אוהב בשווה, והנה שניהם סובלים, וכל אחד סובל בגלל חבירו. הולך האב וחוקר על מה הקטטה והמהומה, ומתברר לו שעל דבר של מה בכך, כמו רוב ככל המחלוקות

שהם על דברים של מה בכך. על מה התקוטטו? - על עוגה. כל אחד אמר כולה שלי, וכל אחד טוען שהשני סתם רוצה לקחת אותה ממנו.

עומד האב ורואה את שני הילדים מתקוטטים, עד שפתאום קם אחד האחים ואומר לשני, 'תשמע, בשביל מה לנו לריב כל כך על העוגה הזאת. קח אתה את העוגה ושתהיה לך לבריאות'. יש אחד שהיה אומר, קח את העוגה ושתתקע לך בגרון... אבל הוא אמר לאחיו, אני מוותר לך על הכל, קח את העוגה, תאכל תשבע ותהנה ממנה.

נגמרה הקטטה. כמה נחת רוח יש לאבא?! אנחנו יודעים שהרבה מאוד. נגש האב אל הבן ואומר לו, אתה ויתרת על פרוסת עוגה?! - מחר אני קונה לך עוגה שלימה, באורך שני מטר כמו החלות של החתנים..

אמר החפץ חיים, כלפי שמיא זה גם כן ככה. הרבה פעמים יש ויכוחים מריבות וקטטות על דברים שבאמת הם של מה בכך, והמריבות מתלהטות ויש רכילויות ולשון הרע וכמו שידוע, והנה קם אחד ואומר לשני בסבר פנים יפות, אני מוותר לך. קח הכל, ותהנה עם זה. וכי אבא שבשמים יגרע את חלקו ממנו? לעולם לא. הקב"ה יתן לו הרבה יותר. מדוע? - כי 'לא מצא הקב"ה כלי מחזיק יותר מן השלום' (עוקצין ג, יב). וזה נסיון, הרבה פעמים יש שאדם שנמצא במחלוקת אומר, טוב, אם הוא יבוא להתפייס, אני אתפייס אתו. אבל שאני יהיה הראשון? מה יגידו כולם? אבל זהו ה'צדק צדק תרדוף', אתה צריך להיות השופט משפט צדק כפי מה שראוי, בלי להיות משוחד על ידי מה שיאמרו הבריות ובלי לשעות להטעיית היצר. וכשתוותר תווכח שלא יגידו עליך כלום, ואדרבה, זה יעלה את קרנך בעיני הבריות. ואם יגידו, מה אכפת לך?! תוותר, ותרוויח.

ובכלל צריך לדעת מה שאומרים בשמו של הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל שהיה אומר 'כסף זה הכי זול'. למה?! בגלל שלפעמים אדם היה צריך בגלל מעשיו להיות חולה המוטל במיטה או להתייסר ביסורים כאלו ואחרים, וכמו שהיה אומר רבי חיים, מלך בשר ודם אם רוצה לאסור מישוהו, צריך לשלוח שליחים שיתפסו אותו, וישימו אותו בבית הסהר, ושם צריכים להעמיד עליו שמירה, לשים אזעקות כדי שלא יברח וכהנה וכהנה, וכולי האי ואלי. אבל הקב"ה לא צריך את כל זה. הוא יכול לעשות את האדם אסיר במיטה שלו עצמו, שהוא לא יוכל לזוז וכל תנועה שלו מלווה בכאבים. בתוך ביתו הוא יכול להיות אסיר. ואם הוא לקה בממון, הוא יצא הכי בזול שאפשר, ועליו לתת הודאה על חלקו.

אל לו לאדם להתיירא ולהתפחד מהיצר הרע

בהמשך הפרשה (דברים כ, א): כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים.

הרבה פעמים כשהתורה מדברת על המצוות הפשטיות, כמו כאן שלכאורה יש כאן לימוד של התורה איך לנהל קשרי מלחמה, מה אומר הכהן משוח המלחמה, מה העם צריכים לעשות, וכן הלאה, מלבד זאת חוץ מפשטו יש כאן גם רמזים שהתורה רומזת לנו ובהם מלמדת אותנו יסודות בעבודת ה' יתברך. גם מהפרשה הזו רבותינו לימדו אותנו יסוד גדול שלומדים לעבודת ה', ועכשיו שאנחנו נמצאים בערב חודש אלול, זה הזמן להתבונן איך נוכל להתגבר על כל הנסיונות ההפרעות והמארבים שטומן לנו היצר.

וכאן רומזת התורה, גם על המלחמה האמיתית, היומית והתמידית, מלחמת היצר. על זה באה התורה ואומרת, תחילת הכל - אם ראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם. היצר הרע הרבה מבהיל ומפחיד את האדם, ואדם אומר לעצמו, איך אני אוכל לעמוד כנגדו? הרי הוא מלאך ואני רק בשר ודם, ואיך אוכל כנגדו במלחמה?

על זה באה התורה ואומרת, 'לא תירא מהם'. ומדוע? - 'כי ה' אלהיך עמך'. הקב"ה נמצא אתך, והוא יסייע בידך. ואם הקב"ה נמצא אתך במלחמה הזאת, מובטח לך שתוכל לנצח את היצר. 'המעלך מארץ מצרים', תזכור מאיפה הגעת, מארץ מצרים. אמרו רבותינו (מכילתא פרשת יתרו): 'מעולם לא ברח עבד ממצרים'. זה דבר שלא היה מעולם בהיסטוריה, שכן בכל העולם ובכל הזמנים, גם במקומות הכי שמורים שיש, תמיד היו מצבים שהיו שברחו מהם. גם מבתי הסהר שמוגנים בכל מיני הגנות ותחבולות, גם מהם הצליחו להמלט מעת לעת, בכל מיני אופנים. רק מקום אחד היה שמעולם לא ברח ולא נמלט משם עבד, - מצרים. ורבותינו הראשונים עמדו על זה וביארו שהיה זה בכח הכישוף של המצריים.

ועם כל זה שמעולם לא ברח עבד ממצרים, 'המעלך מארץ מצרים'. הקב"ה הוציא אותך משם ביד חזקה וברזע נטויה. מישוהו העלה על דעתו שיתכן כזה דבר, שישראל, האומה הרצוצה והשבורה, יצאו משם נגד רצון המצרים המאומנים בנשק ובמלחמה?! ולא אדם אחד ולא שנים, אלא עשרות אלפים, שש מאות אלף. ועוד בריש גלי, כשפרעה מלווה אותם?! אף אחד לא העלה על דעתו מציאות כזו. על זה מזכיר לך הפסוק ואומר 'המעלך מארץ מצרים', תזכור שאין עוד מלבדו ונגד רצון הבורא אין דבר שיכול לעמוד, ואם תזכור את זה, 'לא תירא מהם', אין לך מה להתפעל מסוס ורכב ועם רב, כי הקב"ה אתך, וכשהוא אתך אין לך מה להתיירא.

דברי הכהן משוח המלחמה אל העם

והנה, כשנגשים ישראל למערכה, נגש הכהן משוח המלחמה ומדבר אל העם דברי התעוררות. ואמר אליהם שמע ישראל, שמע ישראל זה רמז על האחדות, כי אם הם יהיו מאוחדים כאיש אחד בלב אחד, הנצחון מובטח. ועוד מביא רש"י בשם רבותינו, שמע

ישראל - אם יש זכות קריאת שמע בידכם, אפילו אם אין לכם אלא זכות זו בלבד, כבר כדאי הוא להושיע אתכם. אין הכוונה כשאדם רק קורא את המילים של קריאת שמע, אלא כאשר אדם קורא קריאת שמע ובאמת מאמין באחד יחיד ומיוחד, ומוכן למסור את הנפש על קדושת ה' יתברך, אז זכות המצוה הזו לבדה מספיקה כדי לנצח במלחמה.

גם שונאי ישראל ידעו מזה, ולכן הפלשתי הערל והטמא, גלית, היה מגיע פעמיים אל מחנה ישראל בכל יום, בבוקר ובערב. מתי? בזמן קריאת שמע. מפני שידע שכשהוא מגיע והם מתיראים ממנו, הם לא יכולים לקרוא את קריאת שמע, וכשאין בידם את הזכות הזו הוא יכול לנצח. לכן כיוון דוקא את השעה הזו ובה הגיעה ליירא את ישראל, כמו שאמרו רבותינו (סוטה מב:א).

ממשיך הכהן ואומר, שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. ראשית כל, אל תפחדו.

יש כאן ארבע אזהרות שונות, אל ירך לבבכם, אל תיראו, אל תחפזו ואל תערצו מפניהם. למה נכפלו ארבע אזהרות על ענין אחד, שהוא לא לירא ולא לפחד מהאויב?! מביא רש"י את דרשת רבותינו, ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים. הדבר הראשון, הם מגיפים בתריסיהם כדי להקישן זה לזה להשמיע קול שיפחזו אלו שכנגדם וינסו. הם לוקחים את התריסים, המגינים, מקישים אותם אחד בשני, וכשעשרות אלפי לוחמים עושים כך זה עושה רעש עצום, וכשאדם שומע רעש שכזה מתגנב ללבו פחד וחרדה, והוא מתחיל לברוח. כנגד זה אמר הכהן לשון אחד של אזהרה, שלא להתיירא מהם.

א. גם על מצות תפילין אומר הפסוק (דברים כה, י) 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', וכמו שדרשו בגמרא (מנחות לה:): שאלו תפילין שבראש. אומות העולם מתיראים מהתפילין. על הגאון בעל בית הלוי מספרים שהגיע פעם לעיר אחת והתפלל בה שחרית. אחרי התפילה קרא לאחד היהודים, ואמר לו, 'יש לי בקשה ממך'. היהודי נענה בשמחה, 'בוודאי אשמח למלא את בקשתו של הרב'. אמר לו הבית הלוי, 'אני מבקש ממך שתבדוק את התפילין שלך, חוששני שהם פסולות'. אותו אחד התפלל, 'כבוד הרב, על מה ולמה אתה חושב כך?' 'הרי מעולם לא פגשת בי ואתה לא מכיר אותי בכלל, והנה פעם אחת שהתפללת איתי שחרית וכבר אתה קובע שהתפילין שלי פסולות?' על סמך מה?! אמר לו הבית הלוי, 'זכי מה אכפת לך?! תבדוק'.

הלך היהודי ובדק את תפיליו, ומצא שהם פסולות. רץ אל הבית הלוי ושאל אותו, 'כבוד הרב, איך ידעת?!' השיב לו הבית הלוי, 'זה פשוט. אני יש לי תמיד אימה ויראה מהתפילין, וכשאני רואה תפילין נכנסת בי יראה. מהתפילין שלך לא פחדתי, ומוזה ידעתי שכנראה התפילין שלך פסולות'.

אך כתב החפץ חיים זצ"ל בשם הגר"א, שמאותו הזמן שמצות התפילין נהייתה רפויה בידינו, אומות העולם הפסיקו להתיירא מאתנו.

הדבר השני, רומסין בסוסיהם ומצהילים אותם, להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם. הסוס דרכו להיות צוהל אלי קרב, והם היו מצהילים את הסוסים ודוחקים בהם שישעטו וירוצו, שישמיעו את קולם כדי להטיל מורד בלב הלוחמים שכנגדם. כשאדם שומע סוס אחד כזה הוא כבר עושה תשובה מיראה, כל שכן כשעשרות אלפי סוסים כאלו שועטים וצוהלים, וכל הקרקע מזדעזעת, שזה עלול להטיל פחד ויראה בלב. כלפי זה אמר לשון נוסף של אוהרה, שלא להתיירא מהם.

האופן השלישי שדרך האומות ליירא את הצד שכנגדם במלחמה, צווחים בקולם. וגם זה, כשאדם שומע עשרות אלפים שצווקים צעקות קרב, זה מקפיא את דמו בפחד ובבהלה. כמו שכל אחד יכול לתאר לעצמו.. ועל זה בא הלשון השלישי של אוהרת הכהן.

והדבר הרביעי - תוקעין בשופרות ובמיני משמיעי קול. הם מרעישים בתקיעת שופרות ובתרועת חצוצרות וכיצא בזה, וגם זה מכניס פחד בלב. ועל ארבעת האופנים האלו שעל ידם ינסו אויבי ישראל להכניס פחד ומורד בלבכם, באה התורה ואומרת ארבע לשונות של חיזוק הלב. אל ירך לבבכם, זו צהלת הסוס. אל תיראו זה קול התריסין שהיו מקישין אחד בשני. אל תחפזו זה קול הקרנות והשופרות, ואל תערצו זה קול הצווחות.

יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום

זהו פשוטו של מקרא, כמו שדרשו רבותינו בגמרא (סוטה מב.) ובספרי. אבל רבותינו בעלי המוסר גם כאן למדו וביארו בפסוק הזה, את דרכי המלחמה של היצר הרע עם האדם. לדעת את דרכי המלחמה של היצר זה חשוב, כי הכלל ראשון בכל מלחמה שרוצים להכריע, הוא לדעת ולהכיר את האויב. כשאדם לא מכיר את האויב, הוא לא יודע איזה נשק לקחת אתו ובמה להצטייד, ועלול לצאת למלחמה עם מקל... מה יעזור לך מקל אם האויב יגיע עם טנק?!... אתה חייב לדעת ולהכיר לקראת מה אתה הולך.

הנה, הגמרא אומרת, שרק מי שאינו מתיירא מעבירות שבידו, היינו שהוא צדיק, יוצא למלחמה. ולדעת רבי יוסי הגלילי (סוטה מד:), אפילו מי שיש בידו עבירות דרבנן מחזירים אותו לביתו ולא נותנים לו להיות בחזית. ואם כך הוא שאלו שהגיעו למלחמה היו צדיקים ונקיים מכל חטא ועוון, בודאי היו בטוחים בבורא בבטחון חזק, ואם כן יש לתמוה, כאלו צדיקים שנקיים אפילו מעבירות דרבנן, צריך להזהיר אותם על צהלת הסוסים?! הרי הם צדיקים ובוטחים בה' יתברך!

וכאן אנחנו רואים שאכן כן. גם מי שהוא צדיק גמור ויש לו בטחון חזק בבורא, מכל מקום כששומע פעם ראשונה את צהלת ושעיטת הסוסים, עלול להכנס ללבו קצת חיל

ורעדה. אולי לא פחד עצום, אבל כן פחד במידת מה. ולכן צריכים לחזק את לבבו ולומר לו עידוד וחיזוק.

הוא מתחזק ומחזק את אמונתו בבורא, אבל עכשיו מוצא היצר תחבולה חדשה. היצר לא שוקט לרגע, וכשהוא רואה שאותו צדיק התחזק באמונה ובבטחון, מביא לו בחינה חדשה. מה עכשיו?! - הגפת התריסים. ועל זה צריך אותו צדיק לחזק את עצמו בחיזוק חדש, 'אל תיראו'. ולאחר הבחינה הזו מגיעה בחינה נוספת של קול הקרנות, וכן הלאה.

כאן למדנו את שיטת היצר במלחמה. הוא משנה כל העת את המהלכים שלו, כדי להפיל בסופו של דבר את האדם ברשתו. אם האדם לא נפל בצהלת הסוסים, הוא ינסה להפיל אותו בהגפת התריסים. ואם הוא לא נפל בקול התריסים, הוא יביא מהלך חדש, וינסה להפיל אותו בקול הקרנות ובקול הצווחות.

לכן על האדם לדעת, שגם אם ניצח את היצר באיזו מלחמה, הוא לא יכול לומר 'ברוך השם, ניצחתי אותו'. הוא נפל שדוד, וגמרתו אתו את הסיפור. אתה לא יכול לדעת מה יהיה ברגע הבא. כבר ברגע הבא היצר עלול לבוא עליך שוב, והפעם בעלילה חדשה, בנסיון חדש ובבחינה אחרת.

הוא שאומרת הגמרא (קדושין ל:) שיצרו של אדם **מתגבר** עליו בכל יום, וגם מתחדש עליו בכל יום. יש כאן שני בטויים, 'מתגבר' ו'מתחדש'. 'מתגבר' הכוונה היא שהוא מגביר את העוצמה שלו. ראיתי בספר מכתב מאליהו (אלול, הנהגות רבינו דף ל"ב) שהביא דוגמא לזה, באחד שהיה רגיל לעשן, ויום אחד, לאור דברי הרופאים שזה מזיק לבריאות, החליט להפסיק לעשן. את החצי שעה ראשונה הוא עובר בשלום. את השעה הראשונה הוא כבר עובר ככה ככה, ולוקח איזו סוכריה כתחליף לסיגריות.. עוברות כמה שעות, וכבר זה מתחיל להפריע לו. **עוברות** עוד כמה שעות, והוא מתחיל לחשוב, 'אולי זה פקוח נפש'.. 'אולי אקח רק סיגריה אחת, ואחרי זה אפסיק'.. הוא מתגבר, ועובר יום שלם שהוא לא מעשן. קשה לו, אבל הוא מרגיש את עצמו גיבור.

מגיע היום השני. איך עכשיו הנסיון?! - קשה הרבה יותר. זה לא כמו אתמול בשעה הראשונה, אלא עכשיו מצטרף לקושי כל יום האתמול, והנסיון קשה כבר מהרגע הראשון של היום.

זה יצרו של אדם **מתגבר** עליו בכל יום. היצר הגיע אתמול, והיום הוא מגיע שוב. עכשיו זה נסיון גדול הרבה יותר, כי זה נסיון שנמשך כבר יומיים. ואם הוא יבוא גם מחר, זה יהיה נסיון של שלושה ימים, וכן הלאה. אין זה נסיון של שעה קלה, אלא מתקבצים ובאים כל אותם רגעים וכל אותם שעות של נסיונות היצר, לנסיון אחד גדול, ולכן על האדם להתגבר יותר ויותר כדי לנצח.

זהו 'מתגבר'. אבל יש גם את הענין הזה שיצרו של אדם מתחדש בכל יום. מה זה מתחדש?! - תחבולות ומזימות חדשות. כמו שראינו אצלנו, אם עברת את השלב הראשון של צהלת הסוסים, 'אל ירך לבבכם', יפה מאד, אבל חכה, בא נראה מה יעשה היצר עכשיו. ואכן הוא מגיע עכשיו עם רעיון אחר, הגפת התריסים, ואחרי זה עם קול הקרנות וקול הצווחות, וכל פעם אתה צריך לחדש את המלחמה כנגדו מחדש ולהתגבר בעוז ותעצומות כנגדו, כדי לנצח.

בעידנא דיצר הרע צית דמדכר ליצר הטוב

והיות וזו היא דרכו של היצר, על האדם להיות ערני תמיד, ולשים לב אל היצר האורב לו כל הזמן. אדם לא יכול להגיד, 'הנה, ניצחתי, אני הגיבור וידי על העליונה'. אתה לא יכול לדעת מה מחכה לך, ולכן אסור לך להוריד את הכוונות, כיון שלרגע הזה היצר מחכה.

לכן כתב המסילת ישרים (פרק שביעי), שאדם צריך להיות זריז בעשיית המצוה. וכמו שאמרו רבותינו (אבות ד, ב) 'הוי רץ למצוה', וכמו שאנו אומרים 'ובמצוותיך תרדוף נפשי'. ועמדו על זה המפרשים, למה צריך לרוץ למצוה?! מה רע שנעשה את המצוה לאט? והסבירו המפרשים, כי היצר מחבל תחבולות כל הזמן, ואם לא תרוץ למצוה, אתה עלול לגלות שהפסדת אותה. לפעמים אדם חושב, 'מה דחוף? בעוד רגע או שנים אלך לעשות את המצוה'. ולא היא. פעמים הרבה שבאים הפרעות ומניעות בכל מידי דרכים ואופנים שיכולים לבטל את המצוה.

לכן אחרי שהיה המעשה באדוניה שרצה לקחת את המלוכה אחר דוד, ציווה דוד המלך את צדוק הכהן ונתן הנביא, קחו עכשיו את בני שלמה, תרכיבו אותו על הפרדה שלי, והורדתם אותו אל הגיחון והיום תמשחו אותו למלך. וכי כך מושחים את יורש העצר למלך? הרי לא הודיעו ולא פרסמו את דבר ההמלכה, לא הזמינו אורחים, לא דאגו לתזמורת ולצלמים... איך יתכן שכך מושחים למלך, בחפזון שכזה? למה לא לחכות כמה ימים, לפרסם את זה שיבואו כל הנכבדים והחשובים, וכך ימליכו את שלמה?!

אלא, הסבירו רבותינו במדרש (בראשית רבה עו, ב), 'הרבה קטגורין יעמדו מכאן ועד גיחון'. הרבה מפריעים יש, ואם לא נודרו ונעשה את זה עכשיו, אי אפשר לדעת מה יהיה בעוד רגע. ולכן בא החפזון הגדול הזה ולכן ציווה דוד המלך, עכשיו וברגע זה תקחו את שלמה לגיחון ותמליכו אותו למלך.

ולכשנדקדק את לשון המדרש, 'הרבה קטגורין יעמדו מכאן ועד גיחון', לא כתוב כאן שמה קטגור, איזה מפריע, יעמוד מכאן ועד גיחון, אלא כתוב 'הרבה קטגורין', הרבה מפריעים. מפני שכך היא דרכו של היצר, שמשים הרבה הפרעות והרבה מכשולים בדרכו

של האדם, ואם הוא ינצח אחד מיד הוא מביא מכשול שני, ואם הוא יעבור את המכשול השני היצר כבר מזמין לו את השלישי, וכמו שהבאנו.

ולכן על האדם להיות גיבור חיל, ולא לנוח לרגע. אחד ניצח את היצר הרע באיזה נסיון והכה אותו מכה גדולה, ואחרי שעה קלה מגיע היצר בפנים חדשות ושוחקות, ומנסה להכשיל אותו בנסיון אחר. הוא אומר ליצר, 'רגע, איך הגעת לכאן?! הרי לפני זמן מועט הרגתי אותך!' אבל היצר עונה לו, בסדר, הרגתי אותי, אבל אתה לא מאמין בתחית המתים?... הנה, באתי.

כשאדם מכין את עצמו והוא יודע מראש שיכולה לבוא עליו התקפה בכל רגע, בכל מיני אופנים שונים ומשונים, עשרות ומאות, ומכין את עצמו ומחמש את עצמו ביראת שמים טהורה כדי לעמוד במלחמה, הוא יכול לעמוד כנגדו. אבל אם אדם לא מכין את עצמו למערכה לפני זה, ורק בשעה שמערכה כבר נטושה והיצר כבר תוקף הוא מנסה להלחם, זה קשה הרבה יותר, וכמו שאמרה הגמרא בנדרים (דף לב:), **בעידנא דיצר הרע לית דמדוכר ליצר הטוב**. כשאדם נמצא בתוך הנסיון, אפילו אם מגיע היצר הטוב ורוצה לעזור ולסייע לו, ומנסה להכניס בו יראת שמים כדי שיעמוד בנסיון, זה קשה. זה כבר 'בעידנא דיצר הרע', היצר כבר לופת אותו והוא נמצא בידיו, ולכן כל האזהרות שאומר לו היצר הטוב, 'למה אתה מחליף נצח בשביל רגע קטן של הנאה, ולמה לך להפסיד בשני העולמות בגלל שעה קלה', הכל נופל על אזנים ערלות.

וכך כתב רבינו יונה (שערי תשובה ש"א אות מ"ט), שהעצה היעוצה לו לאדם שיכניס בלבו יראת שמים טהורה קודם שיבוא הנסיון, ואז כשיבוא היצר הרע ויתקיף עם כל האופנים שלו וכל הנסיונות המיוחדים שלו, הוא ימצא מולו אדם שביצר וחימש את עצמו ביראת שמים, ויהיה קל לאדם לנצח את היצר. וגם **בדין** הוא שהאדם ינצח אז את היצר הרע, כי בגלל שהכין את עצמו מראש למלחמת היצר והשתדל להכניס בקרבו יראת שמים, תהיה לו סיעתא דשמיא בזה. שהרי כך אמרו רבותינו (קדושין ל:), 'אלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו', ולמי עוזרים מן השמים?! למי שהתחיל לעזור לעצמו, ולמי שמגלה שאכפת לו מהדבר ומשתדל בזה.

לפעמים היצר מגיע במסווה של עשיית מצוה

הגמרא במסכת שבת אומרת (דף עה:), שוחט משום מאי חייב, משום צובע. פשט הסוגיה, שהגמרא מבררת על אדם ששחט בהמה או עוף בשבת על איזה אב מלאכה עבר ומדוע מתחייב, ועל זה אומרת הגמרא, לחד מאן דאמר שם, משום צובע. כאשר הוא שוחט את הבהמה נצבע בית השחיטה בדם, ומתחייב משום הצביעה.

זהו פשט הגמרא, והתוספות שם הוסיפו 'אשוחט דעלמא קאי'. אבל רבותינו בעלי המוסר שמעו והרגישו כאן ברמז בעבודת ה'. שוחט משום מאי חייב, ה'שוחט דעלמא', היצר הרע, משום מאי חייב? - משום צובע. שהרי, יש שאלה גדולה, וכבר בזהר הקדוש (פרשת תרומה) שאלו את השאלה הזו, מהו זה שכולם מדברים נגד היצר הרע, והלא הוא פועל נאמן ועושה את מלאכתו נאמנה. הוא לא סתם פועל נאמן, אלא הוא עובד גם שעות נוספות, לא עוצר בשבתות ולא שובת בבין הזמנים... ואף על פי כן כולם מבזים אותו ואומרים (קדושין פא.) 'גירי בעיניה דשטן', וקוראים לו (סוכה נב.) 'רע' 'טמא' ו'שונא', וכי מה רוצים ממנו?! צריכים לתת לו מדליה על הנאמנות שלו למלאכה שלו...

ואמרו המפרשים, אין הכי נמי. אם הוא היה באמת בא אל האדם במוצהר ואומר לו, 'תשמע, אני היצר הרע, ואני בא עכשיו כדי להסית ולהדיח אותך לדבר עבירה', לא היתה טענה על היצר, מפני שזה אכן תפקידו. אבל הנבזות והרשעות של היצר בכך שהוא מגיע באופן שהוא צובע את עצמו. הוא לא מגיע להדיא ואומר לאדם, נכון, יש איסור בדבר, אבל בא תקשיב לי ותעבור על דברי אלהים חיים. הוא יכול להגיע לפעמים אפילו במסווה של מצוה, ואז, כשהוא מגיע צבוע ומחופש, הרבה יותר קשה לאדם לעמוד כנגדו. ולזה אמרו שוחט משום מאי חייב? - משום צובע. בגלל הצביעות שלו, לכן היצר מתועב כל כך ושונא, ועל זה הוא מתחייב.

איך יכול היצר להגיע במסווה של מצוה? הנה דוגמא. יש אחד שאומר, 'אני חושב ללכת היום לחתונה מעורבת חלילה!'. האי זה אסור, והסטייפלער זצ"ל היה אומר שגם החתן ואבי החתן אסור להם להיות בחתונה שכזו?! הוא מתרץ את עצמו ואומר, 'נכון, אבל אני יכול לפעול ולקרב שם אנשים'. כך היצר מתלבש כמצוה, אבל את התוצאות אנחנו יכולים לראות.

הגאון החיד"א כותב בספרו 'שמחת הרגל', שהיצר הרע יכול לבוא אל האדם באשמורת הבוקר ולהזעיר אותו, ואומר לו היצר, 'מה אתה ישן, קום ותבוא להתפלל בנץ החמה, הרי זו מעלה גדולה ויקרה, ועל ידי זה תוכל גם לנצח את היצר...' היצר יודע לשכנע, והאיש קם. הוא הולך לבית הכנסת, ופוגש חבר שלו. כשהוא פוגש את החבר שלו, ועוד באשמורת הבוקר, הוא יכול לפתוח אותו בשיחה ארוכה, שכוללת בתוכה הרבה אנשים והרבה דיבורים אסורים. ויכול להיות גם שמגיע זמן התפילה והם עסוקים בשיחה, ואז הוא אומר לעצמו, טוב, יש גם הרבה מנינים אחרי הנץ, ואתפלל אחרי זה.

אומר החיד"א, הנה, היצר הרע תפס את האיש הזה. הוא העיר אותו מוקדם, האיש היה בטוח שהוא הולך לדבר מצוה, אבל היצר הפיל אותו בפח. זו הצביעות של היצר, וזהו אחד האופנים היותר קשים שיש לנו במלחמת היצר, בדברים ובמכשולות שהוא מסווה אותם כמצוות, ובלי הכנה מראש וידיעה על דרכי היצר, אי אפשר להמלט ממנו.

היה אחד מגדולי ישראל שאמר, 'יש מצוות שאני לא רוצה לקיים, ויש עבירות שהייתי רוצה לקיים אותם'. התפלאו ושאלו אותו למה הוא מתכוון. הסביר אותו גדול, אתה יכול לשמוע לפעמים אנשים שאומרים: 'האיש הזה? אתה יודע מי הוא? מצוה לקבור אותו'. את המצוות האלו, אמר אותו גדול, אני לא רוצה... ולהיפך, יש עבירות שאני כן רוצה. איזה? צא ותראה איך שאחד אומר לחבירו, 'פלוגי זה, עבירה לעזור לו'... על עבירות כאלו, אמר, אני מתפלל שיגיעו לידי, ואשמח לעזור לו...

איך הגיעו 'המצוות והעבירות' האלו לאנשים? היצר הטעה אותם. היצר מראה להם על דברים שהם כמצוות ועל דברים שהם כעבירות, ואם האדם לא יודע מראש להתכונן לזה ואם אינו יודע להיות פקח בדבר להבחין מה מגיע מעצת היצר, קרוב הוא לפול.

לכן אומרת הגמרא (ברכות סא.), שמשכנו של היצר בין מפתחי הלב. למה דוקא שם? הכתוב אומר (קהלת י, ב) 'לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו', ולכן היצר נמצא בדיוק באמצע, כדי שיוכל לבוא גם בצורה של מצוה ולהטעות בזה את האדם.

לעולם יקדים אדם תפילה

כשמתכוננים מראש אל מלחמת היצר, מה צריכים לעשות? קודם כל כמו שהזכרנו, עצם הכוונות. אסור לו לאדם להיות רדום, ועליו לשים לב לנסיונות ולפיתויי היצר המתחדשים, ולהוסיף יראת שמים בקרבו. וכמו שפתחנו, אדם הוא שופט לעצמו ושומר לעצמו בכל רגע, ומוטלת עליו האחריות לשפוט משפט צדק, לדעת איפה היצר מחפש להכשיל אותו ואיפה הוא צבוע, ולהנצל ממנו.

מובא בספר תנועת המוסר (ח"ב דף ל"ח) על הסבא מקלם זצ"ל, שפעם עלה חתנו לארץ ישראל. כשהגיע לכאן, אמרו לו החכמים, שמענו על חמיד, הסבא מקלם, שהיה תלמידו המובהק של רבי ישראל מסלנט זצ"ל, נפלאות ונוראות. אנחנו רוצים להכיר אותו מקרוב, ורוצים שתתאר לנו בדיוק מי הוא ומה טיבו. אמר להם החתן, חמי באמת איש אלהים, שלבוא ולתאר מי הוא, יכלה הזמן. אבל אני אמחיש לכם את זה על ידי משל קטן, ומזה תבינו מעצמכם ובשכלכם במי מדובר.

ב. יש כאלו שאומרים, 'על פלוגי מצוה לדבר לשון הרע, כי הוא בעל מחלוקת'. הם נסמכים על לשון הירושלמי (פאה פ"א ה"א) שמותר לדבר על בעלי מחלוקת. אבל אף אחד מרבתינו הראשונים לא העתיק את דברי הירושלמי, והחפץ חיים זצ"ל מאריך הרבה בספרו (חפץ חיים הלכות לשון הרע כלל ח' ס"ח ושם בבאר מים חיים) שדברי הירושלמי האלו אינם כפשטו ויש הרבה תנאים שצריכים להתקיים כדי שיהיה מותר לדבר לשון הרע על בעל מחלוקת [א"ה עיין לרבינו שליט"א בספרו עדות ביעקב ח"ב סימן ט"ו].

אמרו לו, מזה המשל?! אמר להם, תארו לכם, אם מכבדים אחד ואומרים לו, בכבוד, בוא ותעלה על נמר לרכב עליו. מזה הוא יגיד?! מזה אנחנו נגיד?! ראינו פעם את הפה הפעור של הנמר ואת העינים הבורקות?! שמענו את נהימת הנמר?! לא. ואם יגידו לנו, בכבוד, בוא ותרכב על הנמר, והנה לך המושכות, איך נגיב?! 'איך אתה רוצה שארכב על נמר, והלא על סוס אני לא יודע לרכב'... איך ארכב על הנמר?! אבל אם אין ברירה ומכריחים אדם לרכב על הנמר, איך הוא ירכב עליו?! אין הפה יכול לתאר. כל כולו של האדם מסור לרכיבה, כולו מרוכז ברכיבה, ולרגע אחד הוא לא ירפה מידיו את המושכות. לרגע הוא לא יסיח את הדעת ולא ימנע. מדוע? - כי אם הוא יתרשל רגע אחד, הנמר ברגע אחד יכול לזרוק אותו ממנו ולעשות ממנו סעודת סיום...

אמר להם חתנו של הסבא מקלם, זהו חמי. כך הוא רוכב על היצר, כמו שאדם רוכב על נמר. אין אצלו רגע של הסחת דעת ושל רפיון ידים. הוא יודע, אם ארפה ממנו הוא יוכל לבוא אלי באופן אחר ובתחבולה אחרת. פעם הוא מגיע ב'קול הגפת תריסים', ופעם הוא מגיע ב'קול צהלת סוסים', ולכן הוא נמצא כל הזמן בכוננות ובערנות.

ויחד עם זאת עלינו להתפלל. הגמרא מספרת (קדושין פא:): על האמוראים הקדושים שהיו מתפללים בכל יום 'רחמנא ליצלן מיצר הרע', ואם זה טוב לאמוראים קדושי עליון שהקטן שבהם היה יכול להחיות מתים (עבודה זרה י"ב), והם היו מתפללים לרבון העולמים שיציל אותם מהנסיונות, בודאי זה טוב גם לנו.

עכשיו אנחנו נמצאים קרוב לחודש אלול, הימים הנפלאים של השנה, בהם יש קרבה וסיעתא דשמיא מיוחדת. הדבר הראשון שאנחנו צריכים לזכור, אל לנו להיות חכמים בעינינו, ואל לנו להגיד 'אני גבור, אני אדע להתמודד עם היצר'. חלילה. עלינו להתכונן מבעוד מועד, בריבוי בעסק התורה, בתפילה ותשובה, ובלימוד ספרי יראה ומוסר. וכשאדם מכין את עצמו מראש למלחמת היצר ודואג ומחבל עצה ותחבולה איך לעמוד כנגד היצר, אז יחול בו הכלל שאמרה כאן התורה, 'אם ראית סוס ורכב עם רב, לא תירא מהם, כי ה' אלהיך עמך'. הקב"ה יעזור לך, וכשהקב"ה אתך - הנצחון בטוח. וה' יהיה בעזרנו, אמן ואמן.

חידו"ת לפרשת שופטים

א. בענין שררת שמעיה ואבטליון לנשיא ואב"ד

דברים (י"ז ט"ו): "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך עליך".

ובמסכת יבמות (מ"ה ב'): "הלכתא גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש, רבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל, ואף על גב דאמר מר שום תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך, האי כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה".

ועוד שם (ק"ב א'): "גר דן את חבירו דבר תורה שנאמר שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך עליך הוא דבעינן מקרב אחיך, אבל גר דן את חבירו גר, ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל, ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל שנאמר ונקרא שמו בישראל".

ובן במסכת קידושין (ע"ו ב'): "אושפזיכניה דרב אדא בר אהבה גיורא הוה והוה קא מנצי איהו ורב ביבי מר אמר אנא עבידנא סרוותא דמתא ומר אמר אנא עבידנא סרוותא דמתא אתו לקמיה דרב יוסף אמר להו תנינא שום תשים עליך מלך מקרב אחיך כל משימות שאתה משים לא יהיה אלא מקרב אחיך אמר ליה רב אדא בר אהבה ואפילו אמו מישראל אמר ליה אמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה הלכך רב ביבי דגברא רבא הוא ליעיין במילי דשמיא ומר ליעיין במילי דמתא" ע"ש.

ורבינו הגדול רבי חיים ן' עטר זצ"ל בספר אור החיים הקדוש דברים (כ"א י"א) כתב: "אכן יסוד הדבר וסודו הוא על פי דבריהם ז"ל שאמרו שבחטא אדם הראשון נשבו כמה נשמות יקרות ביד סטרא אחרא, והם נשמות הגרים, וצא ולמד כמה וכמה גדולי עולם באים מהאומות, ורות המואביה תוכיח, וכמה גדולי עולם שמעיה ואבטליון, ואונקלוס הגר, וכאלה רבות", עיין שם בדברי קדשו המופלאים זיע"א.

וראיתי בספר הנחמד מלל לאברהם הכהן (קונטרס יעיר קנו אות רכ"ו דף ע"ב) שהביא קושיא שנתפרסמה בקובץ התורני "אור תורה", תחת השם "פליאה גדולה על דברי רבינו אור החיים הקדוש" במה שכתב ששמעיה ואבטליון היו הם עצמם גרים ממש, וקשה שהרי כתב רבינו מהר"ל מפראג ז"ל שהאומר שמעיה ואבטליון גרים ממש טועה טעות גדולה, שכך כתב מהר"ל ז"ל בספרו דרך חיים אבות (פרק א' דף מ"ו): "והזוג הזה שמעיה ואבטליון אמרו עליהם שהיו מקהל גרים, וכך מוכח בגיטין (נ"ז ע"ב) דאמר מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון, וכן מוכח ביומא (ע"א ב') דאמר כד חזו לשמעיה ואבטליון דקא אתו שבקוהו [לכהן גדול] ואזלו בתר שמעיה ואבטליון, לבסוף אתו שמעיה ואבטליון לאפטורי מיניה דכהן גדול, אמר יתון בני עממיא לשלם, ופירש רש"י לשון גנאי לפי שבאו מבני בניו של סנחריב, וכן כתב

הרשב"א לפי שהם גרים. אבל **בודאי אין הפירוש שהם עצמם היו גרים**, דאם כן איך אפשר למנותן נשיא ואב"ד שהרי כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך, אלא **שכאו** מן גרים, ובודאי אמן מישראל היו ולכן היו מותרים למנותן נשיא ואב"ד. אבל יש שפירשו **כי הם עצמם גרים היו, בודאי זה טעות גמור**, כי האחד היה נשיא והשני היה אב"ד כדמוכח בחגיגה (ט"ו א'), עד כאן דברי מהר"ל ז"ל והביא דבריו תלמידו בתוספת יום טוב אבות (שם) עיין שם.

ושם ביעיר קנו תירץ דאדרבא מלשון אור החיים הקדוש זיע"א שכתב שמעיה ואבטליון ואונקלוס "הגר" וכו', ולא כתב "הגרים" בלשון רבים מוכח דרק אונקלוס עצמו היה "גר" אבל שמעיה ואבטליון היו בני גרים וכו', ומה שהקשה מהר"ל מפראג זיע"א והחליט שזו טעות גדולה לומר ששמעיה ואבטליון עצמם היו גרים, אפשר להמליץ בעד שיטתם זו דמסתמא יש להם איזה סמך ממדרש חז"ל, שהרי הרבה מדרשים נעלמו מאתנו.

ועל קושיית מהר"ל ז"ל דאם כן איך נתמנו שמעיה ואבטליון לנשיא ואב"ד, אפשר לתרץ שאבותיהם היו מישראל ואמותיהם גויות שהם נחשבים כגויים גמורים כידוע שולדה כמוה [עיין קידושין ס"ו ב'], וצריכים גיור והתגיירו והיו לגדולי עולם, וגם כשרים לדון כשאביהם מישראל אף על פי שאמם נכרית וכמבואר להדיא בדברי מרן ז"ל בכסף משנה (הלכות סנהדרין פ"ב ה"ט), והשתא דאתינא להכי אפילו נתעקש ונפרש דברי האור החיים כהבנת הרב הכותב מכל מקום יש לתרץ ולפרש כנ"ל ודוק, עד כאן תירוצו ז"ל.

והמעייין יראה שהרבה יש לעיין בדבריו, חדא דדוחק רב לומר דאור החיים הקדוש רק אמר דאונקלוס הוא היה גר ממש, אבל שמעיה ואבטליון עצמם לא היו גרים וצדדים קתני, שאין לשונו שם מורה כן, ומצאתי עוד לרבינו אור החיים בפירושו לבראשית (מ"ט ט) שכה כתב: "ולזה תמצא כי בזמנים הראשונים היו מתבררים מהקליפה נפשות גדולות, וצא ולמד האדם הגדול בענקים אבינו ועטרת ראשינו הוא אברהם, גר צדק ראשון שבגרים, ושרה אמנו, ורות המואביה, ובדורות אחרונים שמעיה ואבטליון, אונקלוס הגר, והן היום הגם שמתגיירים להיות שספו תמו ניצוצי קדושה מתוך הקליפה ולא נשאר כי אם בעקבות", ופשט לשונו מורה בעליל דהן שמעיה ואבטליון והן אונקלוס **הם עצמם** היו גרים ודוק היטב.

ומה שדקדק שם ביעיר קנו שרבינו אור החיים ז"ל רק גבי אונקלוס הוסיף וכתב "גר", ואילו גבי שמעיה ואבטליון לא כתב כן, אינו מוכרח, דהיודע יודע דפעמים הרבה רבנן גאוני המערב (מרקו) משתמשים בלשון זו של "אונקלוס הגר", וכן שמעתי אני עצמי הרבה פעמים מפי רבנן בני המערב העי"א.

ומצאתי לרבינו אור החיים זצ"ל עצמו בראשית (כ"ח ה') שכתב: "יתבאר הדבר על דרך אומרם ז"ל כי יש שני מיני ניצוצי הקדושה שבויים בקליפה, האחד נשמות יקרות ויוצאות באמצעות הלידה כאברהם וכשרה וכרבקה ורחל, וכנשמת רבי חנינא בן תרדיון שיצאה משכם עם דינה, וכרות ממואב, וכנעמה מעמון, וכאונקלוס הגר וכדומה" ודוק.

ונראה דבני המערב נקטו לשון זה ד"אונקלוס הגר", אחר שגם חכמינו ז"ל משתמשים בלשון זו על אונקלוס ואומרים "אונקלוס הגר" כדאיתא להדיא במגילה (ג' א'), ובבא בתרא (צ"ט

(א), ועבודה זרה (י"א א'), ובמדרש תנחומא (פרשת לך לך ס"ו), ועוד שם (פרשת משפטים ס"ה), וכן בספר הזהר הקדוש ח"א (ד"ל"ח ע"ב) אונקלוס גיורא ע"ש.

ובן רבותינו בעלי התוספות ז"ל בבא קמא (פ"ג א') משתמשים בלשון זו "אונקלוס הגר" ע"ש, ועוד רבים, ולפיכך אין דקדוק זה הכרח והכרע, ופשט דברי אור החיים ז"ל מראה דסבירא ליה ששמעיה ואבטליון עצמם היו גרים, וכבר הרגיש בזה שם ביעיר קינו בסוף דבריו וכנ"ל.

ואכן כבר כתבו כן רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, ששמעיה ואבטליון עצמם היו גרים, וכדכתבו הרמב"ם ז"ל בפירושו למשניות עדיות (פ"א מ"ג), ובהקדמתו לחיבורו הגדול, והראב"ד הראשון ז"ל בספרו סדר הקבלה, והרב המאירי ז"ל בהקדמתו למסכת אבות, ורבינו יצחק אברבנאל ז"ל בהקדמתו לפירושו לאבות (דכ"ב ע"ב ושם ד"ע ע"ב), ורבינו עובדיה מברטנורה ז"ל בפירושו לאבות שם, ועיין לרבינו הגאון חבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה חו"מ (סימן ז') ובספרו דינא דחיי (עשין צ"ז) ע"ש.

ועל צבאם כן הסכים רבינו הגדול דגלי עמיקתא ומסרתא, וידע מה בחשוכא ונהורא עמה שריא, וכל רז לא אנס ליה, הוא איש האלהים רבינו האריז"ל וכתב להדיא דשמעיה ואבטליון עצמם היו גרים, עיין בשער הגלגולים (הקדמה ל"ו דף ש"א ודף ש"י), ובהגהות בני אהרן (סוף אות ל"ד) שציין עוד בזה לדברי רבינו האריז"ל בשער הפסוקים (פרשת חיי שרה), ועיין שם בכל ציוניו ורמיזותיו ואכמ"ל יט).

וראיתי בהגהות הרש"ש ז"ל לאבות שם שכה כתב: "עיין תוספת יום טוב בשם דרך חיים דאימן מישראל הו, אבל עדיין יקשה לדעת הרי"ף ורב אחאי גאון הביאם הנימוקי יוסף (ר"פ מצות חליצה) דלדיני נפשות בעינן ישראל מכל צדדיו, וכן נראה דעת הרמב"ם כפי שבאר דבריו הכסף משנה (הלכות סנהדרין פ"ב ה"ט), וצריך לומר דאביהן היה מישראל, ואמן היה אביהן מישראל ואמן מגרים ועיין נודע ביהודה קמא (חו"מ סימן א') עכ"ל, ועוד עיין בזה לגאון נודע ביהודה ז"ל בספרו דורש לציון (דרשה ג'), ועיין בארוכה בחידושים המיוחסים לר"ן סנהדרין (ל"ו ב'), ולרב המאירי ז"ל שם, ועיין בספר דברי משפט חו"מ (סימן ז'), ובספר פנים במשפט חו"מ (סימן ז' אות א') ואכמ"ל.

ואם לנו היתה רשות לתרץ, היינו מתרצים ומעמידים דברי רבותינו הראשונים ודברי רבינו אור החיים ז"ל דאכן סבירא ליה דשמעיה ואבטליון הם עצמם היו גרים, ואף על פי כן נתמנו לנשיא ולאב"ד, והוא כאשר כתב רבינו משה מקוצי ז"ל: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, פירש רש"י ולא לפני גויים, וקשה למה לי קרא למעט גויים הרי אפילו גרים פסולין לדון, כדאיתא בקידושין [ע"ו ב'] גבי אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה, וכל שכן גוי. ויש לומר דהא דגר פסול לדון היינו היכא שיש ישראל שיוודעין לדון, אבל היכן שאין ישראל לא, ותדע שהרי שמעיה ואבטליון גרים היו, והיו דנים את ישראל לפי שלא היה בישראל חשוב כמותם", והובאו דברי רבי משה מקוצי ז"ל בשתיקה כהודאה בפירוש ריב"א על התורה (ר"פ משפטים) עיין שם.

ובן כתב הרשב"ץ ז"ל בפירושו לאבות (פ"א מ"י): "שמעיה ואבטליון גירי צדק היו כמו שנזכר בגיטין [נ"ז ב'] שהיו מבני בניו של סנחריב, וכן מוכיח כן במסכת יומא [ע"א ב'] שאמר להם כהן גדול ייתון בני עממיא לשלם. ויש תימה שהרי היו נשיא ואב בית דין כמו שאמרו

בחגיגה [ט"ו א'], ואמרו בתלמוד כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך, ואף על פי שאמרו בקידושין [ע"ז ב'] וביבמות [מ"ה ב'] שאם אמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה, זהו לענין שאר שררות, אבל לא לענין נשיאות שהוא דומה למלך, שהרי שניהם הם בכלל אשר נשיא יחטא כמו שמוכח במסכת הוריות [י' א'], והיה נראה כי כמו שהגר פסול למלכות אפילו אמו מישראל ולזה נעשו חכמי ישראל כשהחניפו לאגריפס ואמרו לו אחינו אתה מפני שהיתה אמו מישראל כמוזכר במסכת סוטה [מ"א ב'], כן הנשיא אינו כשר לנשיאות עד שיהיו אביו ואמו מישראל, ואפילו להיות דיינין בחליצה צריך שיהיה אביו ואמו מישראל [יבמות ק"ב א'].

ועוד שבודאי **שמעיה ואבטליון הם עצמם היו גויים ונתגיירו**, וכן מוכח בראשון משבת [ט"ו א'] שאמר הלל מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה שחייב אדם לומר בלשון רבו, והנוסחה המדודקדקת היא מלא אין באלף, וזהו שאמר שחייב אדם לומר בלשון רבו, כי כן היה לשון רבו שמעיה שהלל קבל ממנו, כי לא היה יכול שמעיה לומר הין לפי שהיה גר, והגויים אינם יכולים לומר לא ה"א ולא ח"ת ולא ע"ן ולא כ"ף רפה, כמו שהוא מפורסם מהגויים, ובמקום ה"ן היה אומר אי"ן, והלל היה אומר כלשון שמעיה רבו, ומזה נראה כי שמעיה היה גוי ונתגייר, וכן נראה ממה ששנינו בעדיות [פ"ה מ"ו] והביאווה בברכות [י"ט א'] שאמרו על אותה שפחה שהשקוה שמעיה ואבטליון דוגמא השקוה כלומר גיורת כיוצא בהן, ועל כן יש לתמוה איך מנוהו נשיא.

ושמא כיון שלא היה בישראל כמוהו בקבלה הוא היה ראוי יותר מכולן, כי לא פסלה התורה גרים אלא בשיש כיוצא בהם בישראל, אבל אם אין כיוצא בהן בישראל הם קודמים, וכן בפסחים [ס"ו א'] אמר להם הלל לבני בתירא מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, שאף על פי שבני בתירא היו נשיאים, כשמצאו יותר גדול מהם נסתלקו מהנשיאות ומינהו עליהם, ובעבודה זרה [ג' א' ושי"נ] אמרו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, וכל שכן גר צדק שהוא קודם אם אין בישראל כמוהו, ואמרו בהוריות [י"ג א'] יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים" עד כאן דברי רבינו הרשב"ץ ז"ל.

ועוד עיין בזה בספר תומים חו"מ (סימן ז' אות א'), ולגאון חיד"א בברכי יוסף חו"מ (שם אות ו'), ובספרו שו"ת יוסף אומץ (סימן מ"ז אות ג'), ובספרו פתח עינים סנהדרין (צ"ו ב'), ובספר מרגליות הים סנהדרין (ל"ו ב', וצ"ו ב'), ועיין עוד בזה בחיבורי זכות יצחק ח"א (ס"ס מ"ו), ובחיבורי טל חיים (סימן ט"ו) וצרף לכאן. [ועיין בספר תולדות תנו"א (ערך הלל) מה שכתב בזה אבל כיון שנעלמו ממנו דברי הרשב"ץ ז"ל לכן כתב שם מה שכתב ודבריו צ"ע].

נמצא לפי זה אכן היו שמעיה ואבטליון עצמם גרים, והכי מוכח מההיא דברכות ודשבת שהביא הרשב"ץ ז"ל, ואין אנחנו צריכים לומר שהיה כתוב כן במדרש ואינו לפנינו כמו שהציע בעיר קנו שם, ואף על פי כן מנו אותם לנשיא ואב"ד כי כל שאין כדוגמתם בישראל מותר למנות גרים וכאשר כתבו מהר"ם מקוצי והרשב"ץ, ועלו יפה דברי רבינו אור החיים ז"ל.

ולאור כל האמור צ"ע דברי רבינו מהר"ל מפראג ז"ל ששמעיה ואבטליון לא היו גרים ורק בני גרים, ויש להתבונן ולדעת מה ישיב על ראיות הרשב"ץ ז"ל שהוכיח ששמעיה ואבטליון עצמן גרים היו, וכנ"ל, ולפי שעה צ"ע.

ובן עיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן ר"ג) מה שתירצנו קושית הגאון בעל ההפלאה ז"ל גבי יפתח על פי דברי רבותינו הראשונים ז"ל דלעיל, שכל שלא נמצא כמותו מעמידים אותו לשופט ומלך, ועיין עוד בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן מ"ו), ובחיבורי טל חיים (סימן ט"ו) וצרף לכאן.

ב. בענין מלך לא ירבה לו נשים

דברים (י"ז ט"ו): "שום תשים עליך מלך, אשר יבחר ה' אלהיך בו, וגו', ולא ירבה לו נשים, ולא יסור לבבו, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד".

ובסנהדרין (כ"א א') תנן: "לא ירבה לו נשים, אלא שמונה עשרה, רבי יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו, רבי שמעון אומר אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים, אפילו כאביגיל".

ובתב הרמב"ם ז"ל הלכות מלכים (פ"ג ה"ב): "לא ירבה לו נשים, מפי השמועה למדו שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים, בין הנשים ופולגשים הכל שמונה עשרה, ואם הוסיף אחת ובעלה לוקה, ויש לו גרש ולישא אחרת תחת זו שגירש", והראב"ד ז"ל בהשגות שם השיגו, ודעתו ששמונה עשרה נשים היינו חוץ מן הפולגשים, עיין שם ובנושאי הכלים שם.

הרי נתבאר לנו שנחלקו רבותינו הראשונים ז"ל, ששיטת הרמב"ם ז"ל דסך שמונה עשרה נשים שהותרו למלך כולל הן נשים והן פולגשים, ואילו שיטת הראב"ד ז"ל שרק נשים בכלל שמונה עשרה, אבל פולגשים לא, ומותר לו למלך להרבות פולגשים כרצונו.

וראיתי בחידושים המיוחסים לר"ן סנהדרין (כ"ב א') שאחר שהביא מחלוקתם של ראשונים הנ"ל כתב: "וכתב הרב רבי דוד [בונפיד] שכן עיקר [כראב"ד], שכן מצינו ברחבעם שנשא שמונה עשרה כדינו, והיו לו ששים פולגשים כדכתיב בספר דברי הימים" עכ"ל.

ובך כתוב שם בספר דברי הימים ב' (י"א כ"א): "ויאהב רחבעם את מעכה בת אבשלום מכל נשיו ופולגשיו, כי נשים שמונה עשרה נשא ופולגשים ששים, ויולד עשרים ושמונה בנים, וששים בנות", ולכאורה מקרא מלא נגד שיטת הרמב"ם ז"ל.

והנה רבותינו ז"ל תירצו דמי לימא לן דעביד רחבעם כהוגן, ודילמא שלא כהוגן עבד (דומיא דאביו) עיין שו"ת ריב"ש (סימן שצ"ח), ולגאון חיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן צ' אות ב'), ועוד לו שם (סימן פ"ט אות ב'), והאריך בזה בספר מרכבת המשנה על הרמב"ם שם, ועמדנו על כל דבריו במקומו בס"ד.

ובעניות אכתוב בס"ד בקצרה את הנראה לי בזה ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל מקושיית רבינו דוד בונפיד תלמיד הרמב"ן ז"ל.

חדא דמנין לנו שרחבעם נשא את נשיו ופולגשיו הנ"ל בהיותו מלך, כי יש לומר דרחבעם נשא עוד בחיים חיותו של אביו שלמה המלך, בזמן שרחבעם היה כאחד האדם ועדיין לא הומלך, ואז אין לו שום איסור לקחת נשים ופולגשים ככל אשר תאוה נפשו, ואחר כך כשנפטר שלמה המלך ע"ה, ונתמנה רחבעם למלך, אין לו איסור לקיימם, דומיא דכהן שנשא אלמנה,

ואחר כך נתמנה לכהן גדול שאין לו איסור לקיימה ואינו חייב להוציאה, עיין בדברי הרמב"ם הלכות איסורי ביאה (פ"ז ה"ט והי"ב), וכן ראיתי להדיא שכתב לענינו שלו הגאון המובהק מקוטנא ז"ל בספרו שו"ת ישועות מלכו (כתבים סימן י"ז דס"ו ע"א), דהדייט שנשא נשים הרבה יותר משנוה עשרה ונתמנה למלך אינו צריך להוציאן, ובהא אתי שפיר.

ושמא תאמר דאכתי קשה לפי זה שהרי הרמב"ם ז"ל כתב בהלכות מלכים שם (פ"ד ה"ב) שהדייט אסור בפלגש, ואם כן מעיקרא איך רחבעם נשא **פלגשים**. ויש לומר דלא אסר הרמב"ם אלא מדרבנן, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (סימן רפ"ד) וכן כתבו רבים ושלמים (ועיין בספר המפתח שם דף תקמ"ט ע"א, ודף תקנ"ד ע"א), ובזמן רחבעם אכתי לא נאסרה פלגש ודוק.

ובס"ד באופן נוסף יש לי לתרץ דעת הרמב"ם ז"ל, דהיכן כתוב בפסוק בדברי הימים הנ"ל שרחבעם היו לו **באותו זמן ממש** סך שמונה עשרה נשים וששים פלגשים, כי יש לומר שהמקרא רק אומר שבסך הכל **במשך כל שנות חייו דרחבעם**, היו לו שמונה עשרה נשים וששים פלגשים, אבל מעולם הן לא היו **בבת אחת ובזמן אחד**, ותמיד הקפיד רחבעם לא לעבור יותר מסך שמונה עשרה נשים כולל נשים ופלגשים, וכאשר רצה להוסיף היה מגרש ונושא אחרת, וכדכתב הרמב"ם **"ויש לו לגרש ולישא אחרת תחת זו שגירש"**, וכנ"ל.

וילמד עליו רעו סיפא דקרא שם: **"ויולד עשרים ושמונה בנים, וששים בנות"**, שהכוונה שם **שבמשך כל שנות חייו** נולדו לו סך הבנים והבנות הללו, כך גם רישא דקרא מציין סך הנשים והפלגשים שהיו לו לרחבעם במשך כל שנות חייו, אבל בזמן אחד מעולם לא היו לו לרחבעם רק שמונה עשרה נשים, וכדכתב הרמב"ם ז"ל, ואתי שפיר בפשיטות ודוק היטב.

זה הנראה לי בישוב דעת הרמב"ם ז"ל ובמקום אחר כתבנו בזה בארוכה בס"ד עם שקלא וטריא בדברי רבותינו ז"ל ואכמ"ל.

ודע כי ראיתי לרבינו אברהם אזולאי ז"ל בספרו בעלי ברית אברהם (פרשת משפטים) שכה כתב: **"אם אחרת יקח לו, שארה כסותה ועונתה לא יגרע, שארה כסותה ועונתה לא יגרע, ראשי תיבות שכול, כי אין האדם רשאי לקחת אשה אחרת, אם לא יהיה שכול מבנים"** עכ"ל.

ואיני מבין היטב, וזו לשון הרמב"ם ז"ל הלכות אישות (פ"ד ה"ו): **"נושא אדם כמה נשים, אפילו מאה, וכו', ואין אשתו יכולה לעכב, והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה, כראוי לכל אחת ואחת"**, ולא דוקא כשהיה שכול מבנים רח"ל, וצ"ב.

ג. בענין חיוב מלך בכתיבת ספר תורה

א. בענין וכתב לו את משנה התורה הזאת

דברים (י"ז י"ח): **"והיה כשבתו על כסא ממלכתו, וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר, מלפני הכהנים הלויים"**.

ובמסכת סנהדרין (כ"א ב'): "וכותב [לו המלך] ספר תורה לשמו, תנא ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו, אמר רבה אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם, ספר תורה מצוה לכתוב משלו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. איתיביה אביי וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים, מלך אין הדיוט לא. לא צריכא לשתי תורות, וכדתניא וכתב לו את משנה התורה הזאת, כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונחת לו בבית גזויו".

ופירש רש"י ז"ל: "לשתי תורות, הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי: משנה, שתיים במשמע".

ובספרי דברים (שם פסקא י"ז ובשאר ספרים פסקא ק"ס): "וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר. משנה התורה. אין לי אלא משנה תורה, שאר דברי תורה מנין תלמוד לומר לשמור את כל דברי התורה הזאת, אם כן למה נאמר משנה תורה משום שעתידה להשתנות. אחרים אומרים אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד".

וכתב הרב המאירי ז"ל סנהדרין (כ"א ב'): "בסוגיא זו אמרו וכתב לו את משנה התורה, כתב הראוי להשתנות, והוא שהכתב נשתנה בימי עזרא לכתב אשורי, אבל הלשון לא נשתנה. ובספרי פרשת שופטים אמרו משנה אין לי אלא משנה תורה, כל התורה מנין תלמוד לומר את כל דברי התורה, אם כן למה נאמר משנה שעתידה להשתנות, ור"ל גם כן על הכתיבה. ויש גורסין שם שעתידה להשתנות, כלומר שהמלך היה משונן בפרשת הקהל, וכן נראה ממה שסמכו שם אחרים אומרים אין משנין אותו ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד" עכ"ל.

וראיתי בספר תורה תמימה דברים (שם אות צ"ג) שבתחילה הביא דברי הספרי דלעיל משנה תורה שעתידה להשתנות, וכה כתב: "ולא נתבאר ביאור הדברים, ובספר חמרא וחיי סנהדרין כתב בשם הרב המאירי שיש גורסין להשתנות ור"ל שמכוין להא דהמלך היה משננו בפרשת הקהל וכמו שאמרו אחרים בספרי ע"ש. וכמה מן הדוחק בפירושו הזה, ואני תמה למה לא פירשו כפשוטו על פי ההיא דסנהדרין (כ"ב א') כתב שהיה בימי משה נשתנה על ידי עזרא דכתיב וכו' וכתב וכתב לו את משנה התורה כתב הראוי להשתנות ע"ש, והיא היא דרשה דספרי", עד כאן דברי הרב תורה תמימה ז"ל. [והשוה לביאור הגאון מלבי"ם ז"ל לספרי שם ודוק].

ולכאורה יש כאן תימה רבתי על הר"ב תורה תמימה ז"ל שראה **רק סוף** דברי הרב המאירי ז"ל, ולא ראה **כל** דברי הרב המאירי שהבאתי, שמפורש בראש דבריו שלא נעלם ממנו ח"ו ביאור הספרי על פי דברי התלמוד דסנהדרין, וכמו שכבר פירש כן הרב המאירי בראש דבריו וכנ"ל.

והתירוץ לזה הוא כי הרב תורה תמימה ז"ל **לא ראה גוף דברי הרב חמרא וחיי עצמן**, ויתכן שאף לא היה לו ספר זה כלל, ואגלה לך שכל מה שכתב שם בתורה תמימה מתחילה ועד סוף, **מועתק ולקוח** מפירושו הגאון רבי יהודה נאג'ר ז"ל אהלי יהודה לספרי שם (דפ"ט ע"ד), והתורה תמימה לא זכרו בשמו עיין ותראה. [וכן דרכו ומנהגו של הרב תורה תמימה כידוע עיין בכל המצויין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ק' אות ג' הערה י"ב) ודוק].

והמעייין בספר באהלי יהודה שם יראה שהוא לא הביא כל דברי הרב המאירי במילואם, וכמו שאכן הביאו בחיי וחמרא במילואו, אלא הרב אהלי יהודה קיצר דבריו והעתיק רק סוף דבריו, וזה גרם לרב תורה תמימה לכתוב את אשר כתב, אבל אם היה מעייין בגוף דברי הרב המאירי שהובאו בשלמותם בספר חמרא וחיי, ברור שלא היה כותב את אשר כתב וז"פ.

ועתה לגופן של דברים, הנה הרב המאירי ז"ל הוסיף להביא גירסה חדשה בספרי, שבמקום שגרסו שעתידה להשתנות גרסו להשתנות, ופירשה מלשון שנון, שהמלך היה משנן בפרשת הקהל, וסמך לזה הביא את דברי אחרים בספרי דסבירא להו דאין משנן אותו ביום הקהל את כל הספר אלא רק משנה תורה כלומר חומש דברים. וז"ב.

ומענת הרב תורה תמימה אינה מובנת כלל, אחר שכך היתה הגירסה לפניהם, מה ירצה, וכי הם בידם שינו הגירסה לתאבון אתמהא, לכן כל דברי הרב תורה תמימה תמוהים אצלי.

ובאשר תתבונן תראה שהרב תורה תמימה ז"ל גם לא דק בדברי הרב המאירי ז"ל, שהוא פירש דברי תנא קמא, ורק סמך מצא ממה שסמכו דברי אחרים לדבריו, עיין בו היטב ודוק.

ודע שכמעט ודאי אצלי בלי ספק כלל, שמחלוקת הגירסאות אם גרסינן להשתנות או להשתנות, נובעת בגלל מעתיקי הספרי, שהיה כתוב עתידה להשתנו, ומעתיק אחד נדמה לו את ו' כאות ן' והעתיק והשתנו, וזה סוד מחלוקת הגירסאות הנ"ל.

ואל תתמה על החפץ כי רבות כאלו מצינו שאות ו' העתיקה כאות ן' סופית, וכן איפכא, וכמו שתראה שהעירו בכזאת רבותינו בעלי התוספות ז"ל כתובות (ה' א' ד"ה שמא): "שמא ישחוט בן עוף, יש גורסים שמא ישחוט בו עוף" ע"ש, [וזכרנוי להדיא שכזאת יש עוד גם בתוספות בבא בתרא חילוף ו' בן', וכעת לא אזכור היכן].

ובחיבורי כנסת יעקב (קונטרס י' סימן ב' דף רכ"ד) הראינו בס"ד דוגמא נפלאה בדברי רש"י שבת (ל"ד א') שאצלינו בספרים שלפנינו כתוב פירות האילן, ואינו מובן כלל, אבל בספר אור זרוע העתיק לשון רש"י פירות האילן, הרי שבספרים שלנו טעות שהאות ו' נחלפה בן', עיין בכנסת יעקב שם.

ובמסכת שביעית (פ"ב מ"ה): רבי שמעון מתיר באילן, ובפירוש הר"ש סירלייו ז"ל האריך דגרסינן מתיר באילו ולא גרסינן באילן, ועיין גם במלאכת שלמה שם. [ודוגמא זו ממש כנ"ל].

ובשו"ת אבני נזר או"ח (סימן תמ"ו אות ה') הביא דברי רש"י ראש השנה (ל"ד ב') יחיד מברך את כולו, אבל בספר אור זרוע העתיק לשון רש"י מברך את כולן, ועיין שם מה שכתב בזה, והשוה להנ"ל ודוק היטב.

ותנן בבבא קמא (צ"ה ב'): הבנאי שקיבל עליו לסתור את הכותל ושיבר אבנים או שהזיקן חייב לשלם וכו', אבל טעות נפלה בספרים וצריך לומר או שהזיקן, וכמבואר בשיטה מקובצת שם, ועיין שם גם בהגהות רש"ש, ובספר קובץ שיעורים (שם אות קמ"ב), ובשוני נוסחאות שבמסכת בבא קמא הוצאת רבי שבתי פרנקל (דף תרמ"ו ע"ג) ואכמ"ל.

ושם בבא קמא (קט"ו א') לקח הימנו במשקל נותנו לכהן, והוא טעות, וצריך לומר נותנן לכהן, וככתוב שם בפירוש רש"י (ד"ה לא שנו), ועיין בהגהות הב"ח שם, ובמשנה בחולין שם ודוק.

ובן במסכת חולין (פ"ז ב'): לא צריכא שתמדו במי גשמים, והוא טעות סופר וצריך לומר ותמדן וכו', וכן הוא בספר דקדוקי סופרים שם, ועיין בתוספות (ד"ה שנתמדו): מצי למימר "שתמדן" במי פירות וכו' ודוק.

וברש"י חולין שם (ד"ה ותמדו) טעות הפוכה, שכתב שערבו וכו', אבל צריך לומר שערבן, וכן הוא בפירוש רש"י דפוס ונציה ודוק.

ובן שם (קל"ז ב') לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן, אבל בעבודה זרה (נ"ח ב') לשון חכמים לעצמו, וכן עיקר וכן האמת, עיין דקדוקי סופרים חולין שם, וכדכתב בשו"ת קול מבשר ח"ב (דקכ"ו ע"ב סוף אות י"ד) ע"ש.

ועוד במסכת חולין (ק"מ א'): רב פפא אמר לצפורים שהחליפו וכו', וכתב שם בשיטה מקובצת (אות א') שבמקום שהחליפו צריך לומר שהחליפין, וכן תיקן בהגהות הב"ח, ואכן כן הוא בתוספות (שם ד"ה לצפרי) ע"ש.

ובירושלמי סנהדרין (פ"ד ה"ו כתי"ל דף אלף ופ') לעולם אין מקבלים אותן והגיהו שצריך לומר אותו עיין שם.

ובפירוש רש"י ז"ל סנהדרין (ד' ב' ד"ה שמוע): לפי שאין מכחישין וכו', אבל צריך לומר מכחישו וכאשר הגיה הגאון יעב"ץ ז"ל בהגהותיו ע"ש.

ובפירוש רש"י ז"ל זבחים (נ"ט סע"א ד"ה אחד): בין שנשחטו בשעת פגימתן, וצריך לומר בשעת פגימתו, וכן הגיה בשיטה מקובצת (שם אות כ"ה) עיין שם.

ובפירוש רש"י מנחות (צ"ח ב' ד"ה מזרח): "אורכו לאורכו של בית, וצריך לומר אורכן, וכן הגיה בשיטה מקובצת (שם אות י') עיין שם.

ועוד עיין רש"י שבת (קנ"ב סע"א) שכתוב לנחמו וצריך לומר לנחמן, וכן הוא ברש"י שבעין יעקב. **ובפירוש** רש"י לתורה בראשית (ל"ג י"ג): "מזו אל זו, ובספרים אחרים מזן אל זן" ודוק היטב. **ובתוספות** יומא (מ"ח רע"ב) מדקתני קדשן בכלי אלמא וכו', ובהגהות הב"ח (שם אות א') הגיה מדקתני קדשו עיין שם.

ובתוספות בבא קמא (פ"ח א') אחין וכו' והגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות מסורת הש"ס תיקן שצריך לומר אחיו עיין שם.

ובמדרש אבא גוריון (רפ"ב ד"ט סע"א): מיד הרגן וכו', ובנדפס מקודם כתוב מיד הרגו, ועיין שם (הערה ח') ודוק.

ובספר שער הגמול, מהדורת בני יקירי רבי דוד אהרן שליט"א (דף צ"ג): "ומהם שלא היה ענשן" וכו', וביאורו עונשו של גיהנם, וכן פירש בני נ"י בביאורו שם (הערה קצ"ב), ולדעת צריך לתקן ולגרוס להדיא עונשו, עיין שם ותבין.

ואין ספק כי המעיין הישר ימצא עוד כאלה הרבה כאשר ישית ליכו גם לזאת, ודי במה שהבאתי בס"ד כחמש עשרה דוגמאות, ואין להאריך בזה יותר.

ובוא וראה מה ששיבוש זה שנתקצרה האות ן' הוליד, הנה כתוב בספר תהלים (קכ"ו ו'): "הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע, בא יבוא ברנה נושא אלומתיו", ובתרגום שם: "מהלכא יהלוך בבכותא מסובר נגדא דבר זרעא, מיתא ייתי בתושבחה כד יסובר אסרתיו".

וראיתו לרבי אליה בחור ז"ל בספרו מתורגמן (ערך חזן דמ"א ע"ב) שכתב: "חזן, נושא אלומותיו (תהלים קכ"ו, כצ"ל), כד יסובר אסרתיו ורעי חזין עם תלמא, ואיני יודע מהו, וגם בספר הערוך לא הביאו".

ואינני יודע איזה תרגום לתהלים היה לפניו, כי לפנינו לא תרגם כן, אלא כאשר הבאתי כנ"ל, ונראה לי לשער שהיו שני תרגומים לספר תהלים, וצריך בדיקה בכתבי יד ובדפוסים ישנים. [ועכשיו ראיתי שם בספר מתורגמן (ערך אסר ד"ז ע"א) שהביא "ספרים אחרים" בתרגום תהלים, גם עיין בחיבורי הנכחי לעיל (ס"ס קע"ב) מה שהבאתי מספר משיבת נפש להראות שהיו כמה נוסחאות תרגום תהלים עיין שם].

אבל ברור אצלי שטעות כל שהוא נפלה בספר שלפניו, ולכן לא הבין האמור, והוא שבמקום חזין, בן' סופית, צריך לומר חזיו, ואות ז' נתארכה לן' סופית, וחזיו הוא שחת מאכל בהמה, עיין בבא קמא (ק"ט א') ורש"י שם ועוד הרבה, והיינו טעמא שבספר הערוך לא הביאו.

והתרגום שהביא בספר מתורגמן הנ"ל, אזיל כדרשת הבבלי במסכת תענית (ה' א'): "מאי הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע וגו', אמר רבי יהודה שור כשהוא חורש הולך ובוכה, ובחזירתו אוכל חזיו מן התלם", ופירש המיוחס לרש"י: "בהליכתו, לחרוש התלם, ובחזירתו אוכל חזיו שחת מן התלם, שזרעו בהליכתו שכשהוא זורע מיד מתחלת ליגדל" ודוק היטב. [ועיין בבא בתרא (ט"ו א') ורש"י איוב (א' י') ודוק].

שוב מצאתי לרבי אליה בחור עצמו שם בספר מתורגמן (ערך תלם דס"א ע"ב) שכה כתב: "וכן נושא אלומותיו, יסבר אסרתיו ורעי חזיו מן תלמא", עיין שם.

הרי שכאן הוא עצמו העתיק חזיו מן תלמא, ולא חזין, ותימה שרבי אליה בחור בערך חזו לא זכר דברי עצמו בערך תלם וצ"ע.

ובס"ד נתאמתו דברינו שגיאיה נפלה במקצת אות, ואות ז' דחזיו נתארכה ונהיתה ן', ותתן אמת ליעקב, כן יעזרנו השי"ת תמיד לכיין לאמת אמן.

ב. בענין מהו ספר "משנה תורה" שהמלך מצווה לכתוב לו

דברים (י"ז י"ח): "והיה כשבתו על כסא ממלכתו, וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר" וגו'. והנה מה שכתוב כאן וכתב לו את משנה תורה, אין הכוונה שיכתוב ספר דברים הנקרא משנה תורה, אלא היינו שיכתוב פעם שניה כל התורה כולה, דהיינו שיכתוב לו ספר תורה שני,

זולת המונחת בבית גנזיו, וכמו שאמרו במסכת סנהדרין (כ"א ב'): "וכותב [לו המלך] ספר תורה לשמו, תנא ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו, אמר רבה אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם, ספר תורה מצוה לכתוב משלו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. איתיביה אבבי וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים, מלך אין הדיוט לא. לא צריכא לשתי תורות, וכדתניא וכתב לו את משנה התורה הזאת, כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ואחת שמונחת לו בבית גנזיו".

ופירש רש"י ז"ל: "לשתי תורות, הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה הדיוט סגי ליה בחדא, ומלך בעי תרתי: משנה, שתיים במשמע".

ובתב הרב המאירי ז"ל סנהדרין (שם דף ע"ד): "מצות עשה על כל אדם לכתוב ספר תורה לעצמו ואפילו הניחו לו אבותיו גם כן, מה המלך יתר עליו, שהמלך אם לא הניחו לו אבותיו צריך לכתוב שנים, כמו שבארנו. ספר תורה זה שהמלך מביא עמו, לא משנה תורה בלבד, אלא כל התורה, כאותה שמונחת בבית גנזיו, ולא נאמר משנה התורה אלא שהיא שניה אצלו לאותה שבבית גנזיו".

ועוד שם בסנהדרין (כ"ב א'): "ואל היהודים ככתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה, אף כתבם לא נשתנה, אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת לשתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו".

ובספרי דברים (שם פסקא י"ז ובשאר ספרים פסקא ק"ס): "וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר. משנה התורה. אין לי אלא משנה תורה, שאר דברי תורה מנין תלמוד לומר לשמור את כל דברי התורה הזאת, אם כן למה נאמר משנה תורה משום שעתידה להשתנות. אחרים אומרים אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד".

ופירש הגאון מלבי"ם ז"ל שם: "אחרים אומרים אין קורין וכו', הגם שהיה המלך מצווה לקרות כל דברי התורה, בכל זאת ביום הקהל לא היה קורא אלא משנה תורה", כלומר דאף אחרים סוברים דספר תורה דמלך היה כולל כל התורה כולה, וכך היה נכתב, אלא שביום ההקהל היה המלך קורא רק חומש "משנה תורה" ודוק היטב.

ובן הוא מפורש שם במפורשי התורה ש"משנה תורה" שהמלך כותב, היינו כל התורה כולה, ולא רק חומש דברים הנקרא "משנה תורה", עיין רש"י ורשב"ם וכו', וכן הוא בדברי הרמב"ם בספר המצות (עשה י"ט), וסמ"ג (מצוה קי"ד), וספר החינוך (מצוה תק"ג), ועוד.

ומצאתי דבר חדש ונפלא לרבינו הגדול הגר"א ז"ל בספר אדרת אליהו שם שכתב: "וכתב לו את משנה התורה, זו משנה תורה מאלה הדברים" עכ"ל, כלומר שאינו כותב כל התורה כולה, אלא רק את ספר דברים שנקרא משנה תורה, והוא דבר חדש, וכעת לא ידעתי מקורו וצ"ע.

ואחר החיפוש מצאתי לרבינו טוביהו ז"ל במדרש לקח טוב הוא פסיקתא זוטרתא דברים שם (דכ"ט ע"ב) שכה כתב: "וכתב לו את משנה התורה הזאת, רבותינו אומרים שני ספרים היה כותב, אחרים אומרים משנה התורה היה כותב, שכן אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה" עכ"ל.

והן הם דברי הספרי, אלא שלכאורה רבינו טוביהו ז"ל מפרש בדברי אחרים שאכן כוונתו שהיו כותבים רק את ספר דברים הוא משנה תורה כי אותו היה קורא המלך בהקהל, וחולק אחרים על תנא קמא ששני ספרי תורה שלמים ממש היה כותב.

ולפי זה דברי רבינו הגר"א ז"ל אתו כאחרים אליבא דפירוש רבינו טוביהו, ולפי הנראה אף רבינו הגר"א ז"ל הבין כן דברי הספרי.

מיהו יש לדעת מדוע רבינו הגר"א ז"ל נקט והעתיק כסברת האחרים, ולא כסברת תנא קמא דספרי שכותב לו ממש שני ספרי תורה, אחר שכך נקט לה הבבלי וכנ"ל, וכן פסקו כל רבותינו הראשונים וכנ"ל, ומדוע הדר רבינו הגר"א ז"ל אחר סברת אחרים דספרי וצל"ע.

ומה גם שאולי רבינו טוביהו ז"ל לא שכך היה מפרש את דעת אחרים דבספרי, אלא שכך היה גורס בספרי שאחרים אומרים משנה תורה היה המלך כותב, ולפי זה בגירסת ספרי דילן הנ"ל לא נוכל לומר כדברי רבינו טוביהו ז"ל וגם לא נוכל להוסיף על זה ולומר שכך פירש הגר"א ז"ל, ולא ראיתי בספרי עם הגהות הגר"א (הנדפס בוילנא תרכ"ו) לא ראיתי שתיקן נוסח הספרי והרי הוא כגירסת ספרים דילן: "אחרים אומרים אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד" וצל"ע.

והנה בתרגום המיוחס ליונתן שם תרגם: "ויהי אין ניח הוא במצוותא דאורייתא, יתיב לרוחצן על כורסי מלכותיה, ויכתבון ליה סביא, ית פרשא אורייתא הדא, על ספרא, מן קדם כהניא דמן שבט לוי".

ואני מסתפק בהבנת הדברים, במה שכתב "ויכתבון ליה סביא ית פרשא אורייתא הדא, אם רוצה לומר שכותבים לו רק פרשת המלך, והיינו פרשתא הדא, או כוונתו "ית פרשא אורייתא הדא", היינו כל התורה כולה.

ובאמת הכי משמע לי טפי שכוונת התרגום לכל התורה כולה, וכספרי וכבבלי, ומה גם שאם נאמר שרק פרשת מלך כותב, אזי עושים אנחנו מחלוקת שלישית בדבר, שיש אומרים ש"משנה תורה" דמלך היינו שכותב כל התורה כולה, ויש אומרים חומש דברים בלבד, ולמיוחס ליונתן היינו פרשת מלך בלבד, וזו לא שמענו, ואינו נראה לחדש מחלוקת, וכבר כתב הגאון חכם צבי ז"ל בתשובותיו (סימן קל"ד דנ"ח ע"ג): "אין לנו לחדש ולבדות מלבנו מחלוקת בין תנאים ואמוראים, כי אם במקום ובענין שהם חולקים בודאי לא זולת, וזה אחד מעיקרי ויסודי התלמוד" ע"ש, ובנו הגאון יעב"ץ ז"ל בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (סימן ג' ד"ה וממילא ד"ה ע"א) כתב: "ידוע כי כל מה שאנו יכולים לקרב הדעות אפילו בדוחק עלינו לעשות זאת, וכל שכן שלא להכנס לדוחק עצום לרחק המקורבים בזרוע מי ישמע לנו בדבר זה" ע"ש, ובחיבורי הנכחי לקמן (סימן רמ"א אות ב') הבאתי דברי הגאון אדמו"ר מהרי"ט מטטאמר ז"ל שכתב: "אין לעשות פלוגתא בדברי רז"ל, במקום שאין מבורר בדבריהם בפירוש דפליגי", ועיין בחיבורי שלום יעקב (סימן כ"ו) עיין שם.

ומצאתי לגאון מרישא צוק"ל הי"ד בספרו היקר ברכת אהרן ברכות (מאמר קמ"ח אות ד') שכבר הביא דברי המיוחס ליונתן והבין ונקט בדעתו ד"ית פרשא אורייתא דא" הכוונה רק

לפרשת מלך עיין שם, ולענ"ד אינו מוכרח וכנ"ל. [והוא ז"ל גרס פרשא דאורייתא "דא", ונוסח זה יותר נוטה לומר שקאי על פרשת מלך, אבל בספרים דילן הגירסה פרשא דאורייתא "הדא", דוק ועיין].

והאידנא שנת תשמ"ח יצא לאור ספר הנחמד אמרי שמאי על חומש דברים, (ושלחו לי למנה מעלת הרב המחבר נ"י זכרה לו אלקי לטובה) וראיתי לו (שם מאמר ר"ל) שעמד בענין זה אם ספר תורה דמלך היה רק חומש משנה תורה וכתב: "יהושע (א' ח') לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם וליילה, ופירש רש"י ספר התורה הזה, ספר משנה תורה היה לפניו עכ"ל.

ונראה שמקור דברי רש"י מדרשתם במדרש בראשית רבה (פ"ו ס"ט): "אמר רבי שמעון בר יוחאי ספר משנה תורה היה סיגנון ליהושע, (ר"ל רגיל ללומדו), ובשעה שנגלה הקב"ה ליהושע מצאו יושב וספר משנה תורה בידו, אמר לו חזק יהושע, אמץ יהושע, לא ימוש ספר התורה הזה מפין" עכ"ל.

משמע מהמדרש שיהושע החזיק בידו ספר משנה תורה ולא כל ספר התורה, והקב"ה אמר ליהושע שספר משנה תורה ספר דברים לא ימוש מפיו כי יהושע מלך היה (רש"י יומא ע"ג ב').

עד כאן דברי ספר אמרי שמאי, ויפה העיר אלא שלא הביא דברי הפסיקתא זוטרותא ודברי רבינו הגר"א ז"ל בספר אדרת אליהו ועיין שם בארוכה. [ובענין יהושע אם היה מלך נתבאר בס"ד בקונטרס מיוחד, ועיין בזה בספר חקרי לב או"ח (סימן ק"כ), ושו"ת קול מבשר ח"א (סימן ע"ו דר"ז ע"ב), ושו"ת רב"ז ח"ג (ס"ס י"ג), ובביאור אמבואה דספרי לספרי זוטא (פרשת פינחס דף רל"ט), ופרדס יוסף (ס"פ בשלח), ושו"ת ציון לנפש חיה (סימן קכ"ו), ושו"ת כוכבי יצחק ח"ג (דט"ו ע"א) עש"ב, ובספר משמר הלוי מגילה (סימן ב'), ובספר המפתח על הרמב"ם הלכות מלכים (פ"א ה"ג). וכתב בספר מקדש מלך על זהו הקדוש ח"ג (פרשת ויקרא ד"ג ע"ב): "יהושע נביא היה ורבן של ישראל ולא היה מלך, והמלך הראשון של ישראל היה שאול כמאמרם [ויקרא רבה (פכ"ו ס"ז)] ז"ל" עכ"ל, וצ"ע. גם צל"ע מה שהאריך הגאון מקארטשין ז"ל בספר עיני שמואל סנהדרין (מ"ט א' אות קמ"ד) שהרמב"ם סובר שליהושע לא היה דין מלך ע"ש, ותמוה מאד שהרי הרמב"ם ז"ל בכמה מקומות כתב שליהושע היה תורת מלך, עיין בכל המצויין לעיל, וצ"ע].

וראיתי בהגהות הגאון רד"ל ז"ל למדרש בראשית רבה (שם) שכה כתב: "ספר משנה תורה היה סיגנון וכו', לפי מה שנראה מפשט לשון הירושלמי סנהדרין (ספ"ב ה"ו) דסבר דקרא "וכתב לו משנה התורה" האמור במלך הוא ספר משנה תורה, יש לומר שמדרש בראשית רבה שהוא אגדת ירושלמי, גם כן סבר כן, דיהושע שהיה לו דין מלך (רמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"ג) כתב לו ספר משנה תורה לקרות בה תמיד, ועליו נאמר לו לא ימוש ספר התורה הזה מפין, וזהו שאמרו כאן שאמר יהושע כשם שלא דממתי מזה" עכ"ל, ודפח"ח, ועיין בפירוש עץ יוסף למדרש שם ודוק. [מה שכתב הרד"ל דמדרש רבה הוא אגדת ארץ ישראל ואזיל כסברת הירושלמי, הנה כבר לימדנו זאת רש"י ז"ל בפירושו לתורה בראשית (מ"ז ב'), ועיין מה שהבאנו עוד בזה מפי

סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (סימן א' הערה ז), ובחיבורי הנכחי לקמן (סימן רי"א הערה כ"ה) וצרף לכאן].

והנה בירושלמי סנהדרין שציין הגאון רד"ל כך אמרו: "מי קטרג [על שלמה שהרבה נשים], רבי יהושע בן לוי אמר אות יו"ד שבירבה קטרגה על שלמה, תני רבי שמעון בר יוחאי עלה ספר משנה תורה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו וכו'.

ובוראי מכאן הוכיח הרד"ל ז"ל ש"משנה תורה" היינו חומש "משנה תורה" הוא ספר "דברים", ולא ידעתי מדוע הגאון רד"ל ז"ל לא הרגיש והוסיף בה נופך, שלפי זה היה לו להוסיף ולהדגיש ולומר דאזיל רבי שמעון בר יוחאי בירושלמי שם לטעמיה במדרש בראשית רבה הנ"ל שהמלך היה כותב לו רק חומש דברים, ולא רק לומר דהמדרש רבה הוא מדרש ירושלמי וכו' וכנ"ל ודוק היטב.

ובהיותי בזה ראיתי להגאון רי"י ז"ל, נכד הגאון המובהק מקוטנא, בהגהותיו "מעט צרי" על הרמב"ם ז"ל שבסוף ספר ישועות מלכו הלכות ספר תורה (פ"ז ה"ב) שכתב: "אבל בספרי (פרשת שופטים) פלוגתא אם ספר תורה של מלך היה כל התורה, או רק משנה תורה, ואחרים סוברים שהיה רק משנה תורה, ועיין בהגהות רד"ל לבראשית רבה (פ"ו ס"ט) שהביא כן בשם הירושלמי סנהדרין מה שאנכי לא מצאתי" וכו', ועיין שם כל דבריו.

ויש להבין מנא ליה שבספרי, בנוסח שלפנינו, נחלקו התנאים אם ספר תורה של מלך היה כל התורה או רק חומש דברים וכך סוברים אחרים, אחר שפשוטו שהמחלוקת היא רק גבי קריאה דמלך, אבל גבי כתיבת ספר תורה ל מצינו דאחרים חולקים וכמשנ"ת.

גם מה שכתב שלא מצא הירושלמי סנהדרין שהביא הרד"ל ז"ל הוא לכאורה תימה, והביאור פשוט כמו שכתבנו בס"ד.

ותו תימה אצלי שראיתי לו עצמו לגאון רי"י ז"ל הנ"ל בספרו שלו שו"ת חסדי אבות (סימן י"ז אות ב' דמ"ג ע"ד), הנדפס בסוף ספר יבין דעת מזקנו הגאון ז"ל, שהוא עצמו ציין לירושלמי סנהדרין הנ"ל והוכיח מדברי רבי שמעון בר יוחאי הנ"ל שרק ספר משנה תורה היה כותב, והוכיח מכאן שיש חצי שיעור במצוה ע"ש, ולכאורה הוא פלא.

ומצאתי לגאון המובהק הרב"ז שאפארן ז"ל בשו"ת הרב"ז ח"ג (סימן י"ג אות ג' דכ"ב ע"א) שבמכתבו לגאון מהרי"י ז"ל הנ"ל הוא כבר הסביר לו כוונת הרד"ל ז"ל במה שציין לירושלמי סנהדרין, עיין שם.

ואולי מה שכתב הגאון מהרי"י ז"ל במעט צרי הוא קודם מה שכתב לו הגאון רב"ז ז"ל, ומה שכתב בספרו חסדי אבות הוא אחר שהסביר לו, וברוך הוא היודע, ומכל מקום הוא מן התימה שלא הרגישו והדגישו דרבי שמעון בר יוחאי בירושלמי אזיל לטעמיה במדרש, שהיה המלך כותב לו רק חומש משנה תורה, וכמשנ"ת ודוק.

אלא שיש לתת לב שהרי קיימא לן סתם ספרי רבי שמעון (סנהדרין פ"ו א'), וכאן סתם ספרי סובר שמשנה התורה הזאת דמלך הוא כל התורה, ולא רק חומש משנה תורה, כדסבירא להו לאחרים, ואילו רבי שמעון בירושלמי ובמדרש רבה לעיל סובר שהוא חומש דברים וכנ"ל.

אבל הא לא קשיא, דהרגיל בלימוד הספרי יודע דמצינו כזאת, וכשם שמצינו סתם משנה דלא אתיא כרבי מאיר, כך יש ברייתות בספרי דלא אתו כרבי שמעון, וכמו שמצאתי שכתבו להדיא הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו שו"ת לב חיים ח"א (סימן ע"ח ד"ק ע"א), והגאון רבי אברהם הכהן ז"ל משאלוניקי בספרו היקר טהרת המים (מערכת ס' כלל י"ג), וכן כתב הגאון מהרש"ם ז"ל בספר תשובותיו ח"ד (סימן קל"ח ד"ה ומה), ועיין בזה בחיבורי ברית יעקב (סימן ד' הערה ז'), ובחיבורי כרם יעקב (סימן י"ב דקי"ג ע"ב), ובחיבורי אור משה (סימן ט' ד"ה ואין), ובחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ו דקצ"ב ע"א), ועיין גם בחיבורי הנכחי לקמן (סימן קפ"ב) ודוק היטב.

ודע דהגאון מהר"ש יפה ז"ל ביפה מראה לירושלמי סנהדרין שם כתב לפרש הירושלמי שאמר עלה "ספר משנה תורה", שאין הכונה לחומש דברים בלבד, אלא נקטו כן מפני שלמלך יש לו שני ספרי תורה, אחד שמניחו בבית גנזיו, ואחד שמוציא ומביא עמו עיין שם בכל דבריו. ולפי דבריו ז"ל, אין ראייה כלל מהירושלמי שהמלך כותב רק משנה תורה דהיינו "חומש דברים" ונדחו בזה דברי הגאון רד"ל ז"ל, וגם נדחית ראית הגאון מקוטנא ז"ל על חצי שיעור במצוה, וגם ומיושבת הערת, כי הספרי אזיל נמי לסברת רבי שמעון, ויתכן שלפי מהר"ש יפה ז"ל גם דברי מדרש בראשית רבה יש לפרש כן ודוק היטב.